هاوکاریی کۆمەڵایەتی لە نێوان پێکهاتە ئایینیەکانی هەرێمی کوردستان؛ توێژینەوەیەکی مەیدانییە لە پارێزگای هەولێر

ئاریان صلاح الدین اسعد [١]، زانا احمد پیرداود[٢]

[١،٢] بەشی کۆمەڵناسی، کۆلێژی ئاداب، زانکۆی سەلاحەدین-هەولێر، هەرێمی کوردستان، عێراق

پوختە

ئەم توێژینەوەیە تاوتوێی هاوکاریی کۆمەڵایەتی لە نێوان پێکهاتە ئایینیەکانی هەرێم کوردستان دەکات، کە کۆمەڵێک ڕەهەند لە خۆ دەگرێت وەکو(متمانە، پەیوەندی و گونجان، لایەنی کۆمەڵایەتی، کەلتوری و ئابوری). میتۆدی بە کارهاتوو لەم توێژینەوەیە، میتۆدی وەسفی بە ڕێگای ڕوپێوی کۆمەڵایەتی بە نمونەیە. کۆمەڵگای توێژینەوەکە لە سەرجەم پێکهاتە ئایینییە جیاوازەکانی دانیشتوی پارێزگای هەولێر پێکهاتووە وەکو (ئیسلام، مەسیحی، کاکەیی، جولەکە، زەردەشتی، بەهائی، صائبە و ئێزدی)، کە (٣٨٤) کەس بە جۆرێک (٢٠٤) کەس لە ڕەگەزی نێر و (١٨٠) کەس لە ڕەگەزی مێ. بە هۆی جیاوازی لە خەسڵەت و تایبەتمەندییەکانی نمونەی توێژینەوەکە، توێژەران پشتیان بە نمونەی نائەگەری لە شێوازی نمونەی پشکی بەستووە. ئامانجەکانی توێژینەوەکە بریتین لە: زانینی ئاستی متمانەی نێوان پێکهاتە ئایینییەکان، تاوتوێکردنی لایەنی کۆمەڵایەتی و کەلتوری هاوکاری نێوان پێکهاتە ئایینییەکان، زانینی لایەنی پەیوەندی و گونجانی نێوان پێکهاتە ئایینییەکان و خستنەڕوی ئاستی هاوکاری ئابوری لە نێوان پێکهاتە ئایینیەکان لای بەشدارانی نمونەی توێژینەوەکە. گرینگترین ئەو دەرئەنجامانەی توێژەران پێیگەیشتون بریتیە لە: ئاستێکی باش لە متمانە لە نێوان پێکهاتە ئایینییە جیاوازەکان لە پارێزگای هەولێر بونی هەیە، بە جۆرێک سەرجەم پێکهاتەکان لە بابەتەکانی وەک باسکردنی کێشە و نهێنییەکانی ژیان و بەستنی پەیوەندی کۆمەڵایەتی، بە کەمترین شێوە ڕەچاوی جیاوازی ئایینی دەکەن. لە ڕوی کۆمەڵایەتی و کەلتورییەوە، پێکهاتە ئایینیەکان پەیوەندییەکی باش لە نێوانیان بونی هەیە. گیانی یەکتر قبوڵکردن لە نێوان پێکهاتە ئایینیەکان لە ئاستێکی باشدایە و ڕێز لە نەریت و بنەما و ڕێوڕەسم و پیرۆزییەکانی یەکتر دەگرن. ئەمەش ئاماژەیە بۆ بونی کەلتورێکی جوان یەکتر قبوڵکردن لە نێوان پێکهاتەکان لە کوردستان. هەروەها گونجانێکی کۆمەڵایەتی باش لە نێوان پێکهاتە ئایینیەکان بونی هەیە و لە ڕوی ئابوریشەوە هاوکاری باش لە نێوانیان بونی هەیە.

وشە سەرەکییەکان: هاوکاری کۆمەڵایەتی، پێکهاتە ئاینیەکان، ئاین، فرە ئایینی، هەرێمی کوردستان.

پێشەکی [1]

هەرێمی کوردستان بە هۆی هەڵکەوتەی جوگرافییەوە چەند پێکهاتەی ئایینی و نەتەوەیی تێدا دژین و بە بەردەوامی نمونەیەک بووە لە پێکەوەژیانی نەتەوە و پێکهاتەکانی ئەم ناوچەیە، کە بێگومان ئەمەش پەیوەستە بە هاوکاری نێوان ئەو پێکهاتانە و بە توخمێکی سەرەکی لەم پێکەوە ژیانە دادەنرێت و ئەمەش ئاسانکاری بۆ پێکەوەژیانی ئاشتیانە دەکات. هەرێمی کوردستان وەکو کۆمەڵگایەکی فرەکولتوور لەگەڵ ئەوەی کە زۆرینەی دانیشتوانی کوردە، بەڵام بەشێوەیەکی مێژوویی نەتەوەو ئایینی جیاواز لەم نیشتمانە ژیاون (احمد و برزنجی، ٢٠٢٤: ٣٠٣). هەر بۆیە ئەم توێژینەوەیە هەوڵ دەدات بۆ قووڵبونەوە لە چۆنیەتی و ئاستی هاوکاری کۆمەڵایەتی لە نێوان ئەم پێکهاتە ئایینیانە لە پارێزگای هەولێر کە زۆرێک لە پێکهاتەکانی تێدا دەژین، بەتایبەتی لە دۆخی هەستیاری ئێستای عێراق و ناوچەکە بە گشتی. تێگەیشتن لەو میکانیزمانەی کە هاوکاری لە نێوان گروپە ئایینییە جۆراوجۆرەکاندا پەروەردە دەکەن، گرنگییەکی قووڵی بۆ پەروەردەکردنی ئاشتی و سەقامگیری و خۆشگوزەرانی لە ناوچەکەدا هەیە.

١. ڕەگەزە سەرەکییەکانی توێژینەوەکە:

١-١. کێشەی توێژینەوە:

هەرێمی کوردستان لەگەڵ ئەوەی کە زۆرینەی دانیشتوانی موسڵمانن، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا کۆمەڵێك پێکهاتەی ئایینی جۆراوجۆری تێدا دەژیت، لەم ڕووەشەوە بە

[1] . گۆڤاری زانکۆی کۆیە بۆ زانستە مرۆڤایەتی و کۆمەڵایەتییەکان، بەرگی ٨، ژمارە ٢ (٢٠٢٥)
ڕێککەوتی: وەرگرتن ٢٠ جۆزەردان ٢٠٢٤؛ پەسەندکردن: ٢٨ پۆشپەڕ ٢٠٢٤
توێژینەوەی ڕێکخراو: لە ٤ ڕەزبەر ٢٠٢٥ بلاوکراوەتەوە.
ئیمەیڵی توێژەر: Aryan.salahaddin@gmail.com

مافی چاپ و بڵاوکردنەوە © ٢٠٢٥ ئاریان صلاح الدین اسعد، زانا احمد پیرداود، گەیشتن بەم توێژینەوەیە کراوەیە لە ژێر ڕەزامەندی - CC BY-NC-ND 4.0

Original Article |**DOI:** https://doi.org/10.14500/kujhss.v8n2y2025.pp1-15

کۆمەڵگایەکی فرەپێکهاتەیی دەناسرێت. باوەڕمەندانی هەر یەك لەو پێکهاتە ئایینیانە، لەگەڵ ئەوەی کە خاوەنی بیروباوەڕی تایبەت بە خۆیانن، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا هاوولاتی هەرێمی کوردستانن و پێکەوە لە چوارچێوەی جوگرافیاییەکی سیاسی - کۆمەڵایەتی هاوبەشدا دەژین و وەکو توێژەران تێبینیان کردووە لە زۆربەی شار و شارۆچەکەکان گەڕەك یان خانووەکان لە تەنیشتی یەکترن، هەروەها لە شوێنی کار و ناوەندەکانی خوێندن بەریەککەوتن و تێکەڵاوی کۆمەڵایەتی لە نێوان شوێنکەوتوانی پێکهاتە ئایینیە جیاوازەکان دەبینرێت.

بەریەککەوتن و تێکەڵاویی لە نێوان پێکهاتە ئایینیە جیاوازەکان دەکرێت دەتوانێت کاریگەری هەبێت بۆ دروستبوونی هاوکاری کۆمەڵایەتی لە نێوان پێکهاتە ئایینییەکان. ئەم هاوکارییە ئەکرێت لە لایەنی جۆراوجۆری وەکو دروستبونی متمانە، تێکەڵاوی کۆمەڵایەتی و کەلتوری، دروستبونی پەیوەندیی نێوان تاکەکان، گونجان و هاوکاری ئابوری لەخۆ بگرێت. بۆیە پرسیاری سەرەکی ئەم توێژینەوەیە بریتییە لەوەی کە ڕێژەی متانەی نێوان پێکهاتە ئایینییەکان چەندە؟ تا چەند لایەنی کۆمەڵایەتی و کەلتوری یارمەتیدەر بووە لە دروست کردنی هاوکاری کۆمەڵایەتی لە نێوان تاکەکانی پێکهاتە ئایینیە جیاوازەکان؟ هەروەها تاکەکانی هەر یەك لەم پێکهاتانە چەندە لەگەڵ ئایینەکانی دیکە دەگونجێن و چەندە ئامادەیی هاوکاریی ئابوریان تێدایە لەگەڵ یەکتر؟

١-2. گرنگی توێژینەوەکە

ئەم توێژینەوەیە وەکو هەر توێژینەوەیەکی دیکەی مەیدانی، لە دو لایەنی تیۆری و مەیدانییەوە خاوەنی گرینگی تایبەت بە خۆیەتی کە لە خوارەوە تیشک دەخەینەسەری:

یەکەم: گرینگی تیۆری: لەڕوی تیۆرییەوە ئەم توێژینەوە بە زمانی کوردی تاوتوێی چوارچێوەی تیۆری و توێژینەوەکانی پێشو دەکات لەبواری هاوکاری نێوان ئاینەکاندا، ئەمەش بە هەنگاوێکی گرینگ لە ڕاستای زیادکردنی توێژینەوەی زانستی بە زمانی کوردی دادەنرێت. هەروەها خستنەڕوی کۆمەڵێک سەرچاوە و ڕوانگەی تیۆری پەیوەست بەم بابەتە.

دووەم: گرینگی مەیدانی: ئەم توێژینەوەیە تاوتوێی بابەتێکی گرینگ و هەنوکەیی کۆمەڵگای کوردستان دەکات کە فرەپێکهاتەییە، بۆیە ئەم توێژینەوەیە لەڕوی مەیدانییەوە بۆ کۆمەڵێك لە دام و دەزگاکانی حکومەتی هەرێمی کوردستان گرینگی پراکتیکی تایبەت بەخۆی هەیە، کە لە خوارەوە ئاماژەیان پێدەکەین:

١. وەزارەتی ڕۆشنبیری سود لەم توێژینەوەیە وەردەگرێت بۆ تێگەیشتنی ورد و زانستی زیاتر لە ڕێژەی هاوکاری نێوان پێکهاتە ئایینییەکان.

٢. دەبێتە بنەمایەك بۆ وەزارەتی ڕۆشنبیری و وەزارەتی ئەوقات بۆ ئەوەی سود لە ئەنجامەکانی وەربگرن بۆ هاندانی زیاتری هاوکاری کۆمەڵایەتی لە نێوان پێکهاتە ئایینیە جیاوازەکان لە هەرێمی کوردستان و دورکەوتنەوە لە ململانێ ئاینی.

١-3. ئامانجەکانی توێژینەوە

ــ زانینی ئاستی متانەی نێوان پێکهاتە ئایینییەکان لای بەشدارانی نمونەی توێژینەوەکە.

ــ تاوتوێکردنی لایەنی کۆمەڵایەتی و کەلتوری هاوکاری نێوان پێکهاتە ئایینییەکان لای بەشدارانی نمونەی توێژینەوەکە.

ــ تاوتوێکردنی لایەنی پەیوەندیی و گونجانی نێوان پێکهاتە ئایینییەکان لای بەشدارانی نمونەی توێژینەوەکە.

ــ دەستنیشانکردنی ئاستی هاوکاری ئابوری لە نێوان پێکهاتە ئایینییەکان.

٢. چەمکە سەرەکییەکانی توێژینەوەکە:

٢-١. چەمکی ئایین:

ئایین یەکێك لەو چەمکانەیە کە وەکو چەمکێکی فرەبوار لە ڕوانگەی جۆراوجۆر و لە پسپۆرییە جۆراوجۆرەکاندا تاوتوێکراوە. لەڕوی دەرونزانی ئایینییەوە ویلیام جیمز وتەیەکی بەناوبانگی هەیە، کە دەڵێت؛ ئایین بریتییە لە "هەستەکان، کردەوەو ئەزمونی تاکەکەسی مرۆڤەکان لە خەڵوەتی خۆیاندا، تارادەیەك کە خۆیان لە پەیوەندیی لەگەڵ شتێکی دیکە دەبینن کە پێیان وایە ئیلاهییە .(James, 1902: 36) "

لەڕوی کۆمەڵناسییەوە دورکهایم ئاماژە بەوە دەکات: ئایین کردەیەکی بەکۆمەڵە کە فۆرمی جۆراوجۆری ڕەفتار لەخۆ دەگرێت کە تێدا تاکەکان کارلێك لەگەڵ یەکتر ئەکەن. بۆیە پێناسەی ئایین دەکات بەوەی کە بریتییە لە "سیستەمێکی یەکگرتووە لە باوەڕ و کردە دەربارەی شتە پیرۆزەکان." لەم ڕوانگەیەوە، بە پێچەوانەی دامەزراوە کۆمەڵایەتییەکان و ڕێگاکانی بیرکردنەوەی دیکە، ئایین کۆمەڵێ ڕەفتار و کردە دەگرێتەوە کە تایبەتن بە ئایینێکی دیاریکراو. (Schaefer, 2005: 351). هەر لەم سۆنگەیەوە ئەمیل دورکهایم لەسەر بنەمای جیاوازیی نێوان پیرۆزی (sacred) و ناپیرۆز (profane) پێناسەی ئایینی کردوە. ئەو پێیوایە کە شمەك و هێما پیرۆزەکان بەشێك لە لایەنە ڕۆتینی و بەسودەکانی ژیانن کە بەڕێزەوە سەیر دەکرێن و بە چالاکی ئایینی دەورەدراون. ئەم ڕێ و ڕەسمانەش بنەمای ئەندامەتی لە گروپ پێکدێنن (Giddens and etc. al, 2005: 508).

بە لەبەرچاو گرتنی پێناسەکانی سەرەوە، هەروەها تایبەتمەندییەکانی کۆمەڵگای توێژینەوەکە، توێژەران پێناسەی چەمکی ئایین دەکەن کە بریتییە لە کۆمەڵە بەها و بیروباوەڕو کردەیەکی بەکۆمەڵ کە پەیوەستە بە باوەڕمەندبون بە بونی هێزێکی سەروی مرۆڤ.

٢-٢. چەمکی هاوکاری کۆمەڵایەتی:

هاوکاری کۆمەڵایەتی بەیەکێك لە دیاردەکانی (کارلێکی کۆمەڵایەتی) دەژمێردرێت و شێوازێکە لەشێوازەکانی ڕەفتار، و دیاردەیەکی کۆمەڵایەتییە کە ڕەنگدانەوەی کاریگەری لەسەر تاکەکانی هەیە، لەئەنجامدانی کارێکی دیاریکراو (cournil N. 2001: 1369). بە دەربڕینێکی دیکە هاوکاری کۆمەڵایەتی بریتیە لە تۆڕێکی پەیوەندیە کۆمەڵایەتیەکان کە پشت بە بەرپرسیارێتی هاوبەش، لەنێوان گروپ و کۆمەڵگاکاندا دەبەستێت .(De Deken and et al, 2006: 142)

دورکهایم پێیوایە مەبەست لە هاوکاری کۆمەڵایەتی لە پشت پێبەستنی تاکەکانە بەیەکتری لەنێوکۆمەڵگادا کە وایان لێدەکات هەست بکەن یارمەتیان دەدات پەیوەندیەکی توندوتۆڵ و ژیانێکی باشتریان هەبێت (Durkheim, 2018: 218.). بۆیەش یۆنگ و هاوکارەکانی پێیانوایە هاوبەندی کۆمەڵایەتی بریتیە لەو بوارە سەرەکیانەی کە مانەوەی کۆمەڵگایان لەسەر وەستاوەو یەکگرتن و هاوکاریان ڕێکدەخات (Young, and et al, 1968: 344)

مۆکسلیی لە ڕوانگەی ئەرکگەراییەوە پێناسەی ئەم چەمکە دەکات و پێیوایە هاوکاری کۆمەڵایەتی هەوڵی سیستەمەکانە بۆ پرۆسەیەک کە هەمو زانیاریە وەرگیراو و نێردراوەکان بەیەک شێوازو هاوئاهەنگ بن و دروست بن، بەواتای ئەوەی کە سێکتەرە سەرەکیەکانی کۆمەڵگا و بونیادەکانی، سەرەڕای جیاوازیەکانیان، بەشێوەیەکی یەکگرتو کارەکانیان ئەنجام بدەن (Moxley, 1973: 452). هەروەها باوم وایدەبینێت

Original Article |DOI: https://doi.org/10.14500/kujhss.v8n2y2025.pp1-15

هاوبەندی بریتیە لە هاوبەشیپێکردنی ئەزمونەکان لەنێوان دو تاک یان زیاتر (Baum,1974: 230) ئەمەش پرەنسیپێکی سەرەکی کردەی گشتیەو خۆی لە هاوبەشیکردنی بەهاکان و باوەڕەکاندا دەبینێتەوە لەنێوان گروپە جیاوازەکانی کۆمەڵگادا (Himonga,and et al, 2013: 370).

بە سەرنجدان لەو پێناسانەی سەرەوە، توێژەر پێناسەی هاوکاری کۆمەڵایەتی دەکات، کە بریتییە لە؛ بەشداری تاکەکان لە کاروباری کۆمەڵگا وهەڵگرتنی بەرپرسیاریەتی لەسەر بنەمای متانە، گونجان، پەیوەندیی کۆمەڵایەتی، کەلتوری و ئابوری.

3. خستنەڕوی ڕوانگە تیۆرییەکانی توێژینەوەکە:

هاوکاری کۆمەڵایەتی مێژویەکی دور ودرێژو جوۆراوجۆری هەیە. هەرلە ئەفلاتون و ئەرستۆوە درکیان بەگرنگی هاوکاری کۆمەڵایەتی کردوەو لەوەی کە چۆن دەبێتە هۆی هاتنەئارای کۆمەڵگەیەکی سەقامگیرو دادپەروەر. لەسەدەکانی نۆزدە و سەرەتاکانی سەدەی بیست زانایانی بواری کۆمەڵناسی وەک دۆرکهایم (Durkheim) و ڤیبەر (Max weber) پەرەیان بەچەمکی هاوکاری کۆمەڵایەتی داوە و جۆرە جیاوازەکانی هاوکاری کۆمەڵایەتیان لەیەک جیاکردەوە؛ لەم نێوەندەشدا زانایانی هاوچەرخی کۆمەڵناسی و زانستی سیاسی ڕۆڵێکی کاریگەریان لەسەر تێگەشتن لە چەمکی هاوکاری کۆمەڵایەتی هەبووە (عادل, ٢٠٢٣: ٦٥). بەڵام لەسەدەی نۆزدەدا چەمکی هاوکاری کۆمەڵایەتی گرینگیەکی زیاتری پێدراو زیاتر پەرەی پێدرا بەتایبەت لەلایەن هەریەکە لە ئەمیل دۆرکهایم و هێربەرت سپنسەر .

لەم توێژینەوەیەدا لە چوارچێوەی تیۆری ئەرکگەراییدا، بە پشتبەستن بە بیروبۆچوونەکانی ئەمیل دورکهایم و دۆجی، لەڕوی تیۆرییەوە تاوتوێی ڕۆڵی ئایین دەکەین لە کۆمەڵگادا. لە ڕوانگەی ئەرکگەراکانەوە، هەرچەند کە ئایین بە زۆری وەکو ئامرازێکی پارێزگاری لە نەزم (order) و هاوبەندی کۆمەڵایەتی لەبەرچاو دەگیرێت. ئەمەش لە ڕێگای دانانی کۆمەڵە یاسایەك بۆ ژیانی خەڵك. بە لەبەرچاو گرتنی ئەو ڕاستییەی کە ئەم یاسایە لە دەسەڵاتێکی ئاسمانییەوە سەرچاوە دەگرێت و دیاریدەکات کە ئەندامانی دەبێت چ بکەن بۆ ئەوەی بگەنە بەختەوەری، ڕۆڵێکی گرینگی لە کۆنترۆڵی کۆمەڵایەتی بەشێکی گەورەی خەڵکدا هەیە (. بەڵام دەتوانێت ڕۆڵێکی بنچینەیی لە دروستکردنی گۆڕانی کۆمەڵایەتیدا هەبێت .(Scott and Schwartz, 2000: 372)
لەم پەیوەندییەدا دورکهایم لە ڕوانگەی نەزمی کۆمەڵایەتییەوە (Social Order) دەڕوانێتە ئایین و ماکس ڤیبەر لە چوارچێوەی گۆڕانی کۆمەڵایەتیدا سەیری ئایین دەکات کە لە خوارەوە بە کورتی تیشك دەخرێتە سەر بیروبۆچوونەکانی هەر دوکیان.

3-1. هاوکاری کۆمەڵایەتی و ئایین لە ڕوانگەی ئەمیل دورکهایم:

دوورکهایم لە ڕوانگەی ئەرکگەراییەوە دەڕوانێتە ئایین. ئەرکگەرایی تێڕوانینێکی بونیادی یان سیستەمییە بۆ خوێندنەوەی کۆمەڵگا مرۆییەکان ئەمەش بەو واتایە کە پەیڕەوانی ئەرکگەرایی کۆمەڵگا وەکو سیستەمێکی ڕێکخراو دەبینن کە لە بەشە جۆراوجۆرەکان، وەکو خێزان و ئایین پێکهاتەوە (احمد و برزنجی، ٢٠٢٤: ١٧٣) لەسەر ئەم بنەمایە لە ڕوانگەی دۆرکهایمەوە، هاوکاری کۆمەڵایەتی حەتمیەتێکی زەرورییە لە پاراستنی سیستەمی کۆمەڵایەتی کە ئەمەش بەدو شێواز بەدیار دەکەوێت: هاوکاری میکانیکی (Mechanical Solidarity) و هاوکاری ئۆرگانی (Organic solidarity). مەبەست لە هاوکاری میکانیکی، بریتیە لە هاوشێوەیی و لەیەکچون کە زامنی هێشتنەوەی کۆمەڵگاکانەو ئەمشێوازە زیاتر لە کۆمەڵگە نەریتیەکانی پێشودا بەدی دەکرا.

لەبەرانبەردا، هاوکاری ئۆرگانی پشت بە متانەپێبەستی دولایەنە و جیاوازیەکان دەبەستێ و سیمایەکی کۆمەڵگە ئاڵۆزو نوێیەکان (Durkheim: 2023: 68). لەلایەکی ترەوە، هاوکاری کۆمەڵایەتی دەبەستێتەوە بە هەڵبژاردنی سروشتیەوە (Natural Selection). لەم تێڕوانینەوە، تاکەکان هاوکاری لەگەڵ یەکتردا دروست دەکەن بە ئامانجی بەدی هێنانی بەرژەوەندیە کەسیەکانی خۆیان و زامنکردنی مانەوەیان، کەئەمەش خۆی لەخۆیدا بنەمایەکی سەرەکی مانەوەی ڕەگەزی مرۆڤە لە ڕابردو و ئێستا و داهاتودا.

دورکهایم لە ڕوانگەی ئەرکگەراییەوە شیکردنەوەی بۆ ئایین کردووە. ئەو لەو باوەڕەدا بو، کە هەموو ئایینەکان، بە بێ لەبەرچاو گرتنی جیاوازییە ڕواڵەتییەکانیان، بنەمای هاوبەشیان هەیە. بە لەبەرچاو گرتنی ئەوەی کە ئایینە گەورەکان ئاڵۆزن، توێژینەوەکردن لەسەریان ئەستەمە، بۆیە باشتر وایە تاوتوێی ئایینە کۆن و سادەکان بکرێت و پاش ناسینی توخمە بنچینەییەکانی ئایینەکان، ئەم توخمانە لە نێو ئایینە گەورەتر و ئاڵۆزترەکاندا دەست نیشان بکەین. بۆیەش دورکهایم توێژینەوەکەی لەسەر خێڵەکانی مەلانزیا لە ئۆستڕالیا ئەنجامدا و دواتر ئەنجامەکانی خۆی بەسەر هەمو ئایینەکاندا گشتاند (اسلامی، 2000: 88).

دەربارەی ئەرکی ئایین، دورکهایم پێیوایە کە تەنها لە بیروباوەڕ و ئیماندا کورت ناکرێتەوە. بەڵکو هەمو ئایینەکان کۆمەڵێ چالاکی و ڕێ و ڕەسمی ئایینی لەخۆ دەگرن کە تێدا باوەڕداران، چاویان بە یەکتر دەکەوێت و لە دروشم و ڕێ و ڕەسمە بەکۆمەڵەکاندا، هەستی یەکانگیری و هاوپەیوەندیی بەکۆمەڵ بەهێز دەبێت. ئەم دروشم و ڕێ و ڕەسمە ئایینییانە، تاکەکان لە نیگەرانی و دڵەڕاوکێی ژیانی کۆمەڵایەتی ناپیرۆزی دونیایی دور دەکەنەوەو قەڵغانێکی میتافیزیکی بۆ تاکەکان دروست دەکەن کە تێدا هەست دەکەن لەگەڵ هێزێکی بەرزتر لە پەیوەندیدان. ئەم هێزە بەرزترە کە دەدرێتە پاڵ تەوتەم یان بونەوەرە ئاسمانییەکان یان خوداکان، لە ڕاستیدا ڕەنگدانەوەی هێز و کاریگەری کۆمەڵگایە لەسەر تاك (گیدنز، 2007: 778 ـ 779).

3-2. ئایین لە ڕوانگەی ماکس ڤیبەر

یەکێك لەو کۆمەڵناسانەی کە بەهۆی لێکۆڵینەوەکانی ئەو و کۆمەڵناسانی دیکەی وەکو دورکهایم دەربارەی دین، بوارێك بە ناوی کۆمەڵناسی دین بونیادنرا، ماکس ڤیبەرە. بەچەشنێك کە جۆرج ڕیتزر پێیوایە ئاراستەی سەرەکی لێکۆڵینەوەکانی ڤیبەر لە بواری کۆمەڵناسی دین دایە، بە واتایەکی دیکە، ڕۆڵی دین لە گۆڕانی کۆمەڵایەتییە (عبدالرضا علیزادە و دیگران، 2001: 244). بەڵام بە پێچەوانەی دورکهایم کە تەرکیزی لەسەر ئایینە بچوك و سەرەتاییەکان بو، ماکس ڤیبەر لێکۆڵینەوەی بەرفراوان و تێروتەسەڵی ئایینە جۆراوجۆرەکانی جیهانی کرد. هیچ بیرمەند یان توێژەرێك لە پێش ڤیبەر یان تەنانەت دوای ئەو، توێژینەوەیەکی بەو بەرفراوانییە ئەنجام نەداوە. ڤیبەر بەگشتی تەرکیزی لەسەر شتێکبو کە بە ئایینە جیهانییەکان دەناسرێت ـ ئەو ئایینانەی کە ژمارەیەکی زۆر شوێنکەوتویان هەیەو کاریگەرییەکی بەرچاویان لەسەر ڕەوتی مێژوی جیهان هەیە. ئەو توێژینەوەی کرد دەربارەی ئایینی هیندۆ، بودایی، تائۆیسم و یەهودیەتی دێرین و لە کتێبی ئەخلاقی پڕۆتستانتی و ڕۆحی سەرمایەداری (The Protestant Ethic and the Spirt of Capitalism)و شوێنەکانی دیکە لێکۆڵینەوەی زۆری دەربارەی کاریگەری مەسیحیەت لەسەر ڕۆژئاوا نوسی، بەڵام ئەو لێکۆڵینەوەیەی تەواو نەکرد کە دەربارەی ئیسلام پلانی بۆ دانابو. هەروەها جیاوازییەکی دیکەی ڤیبەر لەگەڵ دورکهایم لەوە دایە کە ڤیبەر پەیوەندیی نێوان دین و گۆڕانی

کۆمەڵایەتی کردە چەقی کارەکانی خۆی، واتە شتێك کە دورکهایم سەرنجی نەدابو (گیدنز، 2007: 780).

ڤیبەر کتێبێکی بە ناوی کۆمەڵناسی دین نوسی و هەروەها بەهۆی کتێبی ئەخلاقی پرۆتستانتی و ڕۆحی سەرمایەداری، تیۆرێکی تارادەیەك دژ بە لێکدانەوەی ماتریالیستی مارکسی لە سەرهەڵدانی سەرمایەداری خستەڕو و بە وتەی گیدنز، ڤیبەر ئەو ماتریالیزمی مێژوییەی ڕەت کردەوە کە تەنها لە یەك گۆشەنیگاوە دەیڕوانی. ئەو بەشێوەی پراکتیکی توانی ڕۆڵی بەهاکان لە دیاریکردنی کردەی کۆمەڵایەتی تاکەکان تیۆریزە بکات (پوراحمدی و کریمی الوار، 2006: 55).

بەمپێیە لە ڕوانگەی ئەرکگەراییەوە ئایین وەکو هەر دامەزراوەیەکی دیکە خاوەنی ئەرکی تایبەت بە خۆیەتی. لەم سونگەیەوە دینداری هۆکاری فاکتەرێکی سەرەکی بەکۆمەڵایەتیبون و یەکانگیری هزری، کرداری و ئاراستە وەرگرتنە بەرانبەر کێشەکان، دیاردەکان و پرسە کۆمەڵایەتییەکان. دیین و ئایین ئەرکی کۆمەڵایەتی جۆراوجۆریان هەیە، وەکو بە کۆمەڵایەتیکردنی ئەندامانی کۆمەڵگا، کەمکردنەوەی ناکۆکی، بەهێزکردنی بەها هاوبەشەکان، یەکپارچەکردنی کۆمەڵگا، پاراستنی سەقامگیری کۆمەڵایەتی و بەهێزکردنی چاودێری کۆمەڵایەتی. هەر لەم بارەوە توکوێل پێیوایە کە بیروباوەڕی ئایینی جۆرێك ڕێکخستنی ئاکاریی لە تاکەکان دروست دەکات و لە کۆمەڵگایەکدا کە یەکگرتویی لەبەردەم هەڕەشە دایە، دەتوانێت ببێتە هۆی هاوپەیوەندیی.

٣-٤. فرەئایینی لە هەرێمی کوردستان:

دانیشتوانی هەرێمی کوردستان زۆرینەیان موسڵمانن، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا چەند پێکهاتەیەکی ئاینی لە هەرێمی کوردستان هەیە، کە بەگوێرەی "یاسای پاراستنی مافی پێکهاتەکان لە کوردستان ـ عێراق" لە ساڵی (٢٠١٥)، بەشی یەکەم ماددەی (١) هاتووەکە کۆمەڵە و ئایین و ئاینزاکان بریتین لە (مەسیحی، ئێزیدی، سابیئەی مەندائی، کاکەیی، شەبەك، فەیلی، زەردەشت) کە هاووڵاتی کوردستانی عێراقن (یاسای ژمارە ٥ ی ساڵی ٢٠١٥). لە خوارەوە بە کورتی تیشك دەخەینە سەر هەر یەك لەو ئایینانەی کە لە کۆمەڵگای توێژینەوەکەدا (پارێزگای هەولێر) بوونیان هەیە .

ئیسلام: ئیسلام ئایینی زۆرینەی دانیشتوانی هەرێمی کوردستانە کە لە نزیك بە ١٤٠٠ ساڵ پێش ئێستا لەلایەن "حەزرەتی محەممەد"ەوە ئاراستەی مرۆڤایەتی کراوە. ئایینی ئیسلام لە سەردەمی خەلیفەی دووەمدا هاتوەتە کوردستان و ئێستا زۆرینەی دانیشتوانی هەرێمی کوردستان شوێنکەوتەی ئەو ئایینەن.

مەسیحی : ئەم پێکهاتەیە، پێکهاتەیەکی ئاینی و نەتەوەییە کە لەڕوی نەتەوەییەوە سریانی و ئاشوری و کلدانن و لەڕوی ئایینییەوە کریستیانن (احمد، 2024: 106).

ئایینی مەسیحی لەڕوی ژمارەی پەیڕەوانەوە زۆرترین شوێنکەوتەی لە جیهاندا هەیە، بەڵام لە هەرێمی کوردستان ئایینی زۆرینەی دانیشتوان نیە. بە وتەی ئەمیر عوسمان، بەڕێوەبەری بەشی پێکەوەژیانی ئاینی لە وەزارەتی ئەوقافی حکومەتی هەرێمی کوردستان؛ "پێش ساڵی (٢٠٠٣) ژمارەی کریستیانەکان لە عێراق بە یەك میلیۆن و نیو دەخەملێندران، بەڵام دوای ساڵی (٢٠٠٣)، بەتایبەت دوای ئەوەی داعش هێرشی کردە سەر شارۆچکە مەسیحییەکانی دەشتی نەینەوا، ژمارەیەکی زۆریان عێراقیان بەجێهێشت و لەسەدا ٩٠ی ئەوانەی مابونەوە ڕویان لە هەرێمی کوردستان کرد. لە ئێستادا لە عێراق تەنها (٢٥٠) بۆ (٣٠٠) هەزار مەسیحی ماون و زۆرینەی ڕەهایان لە هەرێمی کوردستان دەژین .(Kurdistan 24, 2021).

سابیئەی مەندائی: ئایینی سابئی وەك چۆن لەکتێبە ئایینییەکان نوسراوە، لەوە پوخت دەبێتەوە کە ئەوان باوەڕیان بەخواو بەڕۆژی دوایی هەیە. پەیڕەوانی ئەم ئاینە لە پەنجاکانی سەدەی بیستەمەوە بە ژمارەیەکی کەم بۆ کاروباری بازرگانی ڕویان لە ناوچەکانی کوردستان کردوە. بەڵام بەهۆی تێکچونی باروودۆخی ناوچەکانی باشور و ناوەڕاستی عێراق لە ساڵی (٢٠٠٦)، دۆخێکی خراپ ڕوبەڕوی سائیبەکان بویەوە لە کوشتن و فڕاندن و چەوسانەوە، بۆیە لە سەرەتای ساڵی (٢٠٠٧) دەستیان کرد بە کۆچکردن بۆ هەرێمی کودستان و بەتایبەتی بۆ شاری هەولێر.

ئاینی زەردەشتی: زەردەشتی، یان ڕاستتر (مەزدایزم)، دوای دروستبونی ئاینی و سیاسی لەناو میللەتە جیاوازەکانی ئێراندا و بەتایبەتیش لەناو کوردا بڵاوبوەوو جێ پێی خۆی گرت، بەڵگەی بڵاوبونەوەی ئەو ئاینە لە کوردەواریدا ئەو فاکتەیە کە مەڵبەندی مانگەکانی زەردەشتی (عێراقی عەجەمی) یان ناوچەی چیاکان (جبال) بو، واتە کوردستانی ئێستا (میران،٢٠٠٠: ٨).

ئاینی کاکەیی: سەبارەت بە ژمارەی کاکەییەکان بە پێی ئەو ڕاپۆرتانەی کە یەکێتی ئەوروپا، یان نەتەوە یەکگرتوەکان کردویانە، کاکەییەکان نزیکەی (٢٠٠) هەزار کەس دەبن لە کوردستان و عێراق، زیاتریشیان لەو شوێنانە نیشتەجێن کە بە ماددەی (١٤٠) ناسراوە، واتە زیاتر نیشتەجێی دەشتی نەینەوان لە ناوچەی حەمدانیەو خازر، لە نزیکی (٩) گوندی ئەو شوێنانە نیشتەجێن، هەروەها لە سەنتەری شارەکانی موسڵ و هەولێر و کەلار و پارێزگای هەڵەبجە کە ئەوانەی هەڵەبجە ئێستا زیاتر لە سلێمانی دەژین. لە کەرکوکیش لە ناوچەی داقوق و سەنتەری شار (کاکەیی، ٢٠٢٢: ١١٠).

ئێزیدییەکان: ئێزیدییەکان یەکێکن لە کۆنترین پێکهاتە نەتەوەیی و ئایینییە ڕەسەنەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست. زۆرینەی ئێزیدییەکان لە باکوری ڕۆژئاوای عێراق و لە ناوچەکانی دەوروبەری چیای شنگال و قەزای شێخان دەژین، جگە لەوەش هەندێك گوند و شارۆچکەی ئێزیدی لە تەلکیف و ناحیەی بەعشیقە و هەروەها لە پارێزگای دهۆك بونیان هەیە.(Zoonen, 2017: 7) هەرچەند کە زۆرینەی ئێزیدییەکان لە نەوەدا کوردن و بە زمانی کوردی کرمانجی قسە دەکەن، بەڵام لەڕوی ئایینییەوە زۆر جیاوازن لە زۆرینەی دانیشتوان کە کوردی سونەن .(Sannes, 2022: 2) .

٤. چوارچێوەی مەیدانی توێژینەوەکە:

٤-١. میتۆدی توێژینەوەکە(Study Method): میتۆدی بەکارهاتو لەم توێژینەوەیە، بریتییە لە میتۆدی وەسفی بە ڕێگەی ڕوپێوی کۆمەڵایەتی بەنمونە، کە تێیدا ئامار و داتاکان لە کۆمەڵگەی توێژینەوەکە کۆ دەکرێتەوە و بە شێوەی خشتە و وێنە دەخرێتەڕو. بەئامانجی ئەوەی واقیعی پەیوەندی و جیاوازی نێوان گۆڕاوەکان و تاکەکانی توێژینەوەکە بخاتەڕو.

٤-٢. کۆمەڵگەی توێژینەوەکە (Research Community): کۆمەڵگای توێژینەوە کۆی گشتی یەکەکانی توێژینەوەیە، کە توێژینەوەیان لەبارەوە دەکرێت و کۆمەڵێك تایبەتمەندی هاوبەشیان هەیە (Mahmood and Anwar,64: 2024). کۆمەڵگەی ئەم توێژینەوەیەش لەسەرجەم پێکهاتە ئایینیە جیاوازەکانی دانیشتوی پارێزگای هەولێر پێکهاتووە.(هەمو ئەو کەسانە لە خۆدەگرێت، کە پێکهاتەی ئایینی جیاوازیان هەیە، وەك (ئیسلام، مەسیح، کاکەیی، جولەکە، زەردەشتی، بەهائی، صابئە، ئێزدی) کە دانیشوانی پارێزگای هەولێرن.

٤-٣. نمونەی توێژینەوەکە: بریتییە لە (٣٨٤) کەس، بە جۆرێك (٢٠٤) کەس لە ڕەگەزی نێر و (١٨٠) کەس لە ڕەگەزی مێ. سەبارەت بە شێوازی وەرگرتنی نمونەی توێژینەوەکەش، بەهۆی ئەوەی کۆمەڵگەی توێژینەوەکە لە ڕوی خەسڵەت و تایبتمەندییەکانی وەك "ڕەگەز، تەمەن، ئایین، ئاستی ئابوری، ئاستی خوێندەواری، پیشە، باری کۆمەڵایەتی" لەیەکتری جیاوازن؛ بۆیە توێژەر لە ژێر ڕۆشنایی ئەم تایبەتمەندیانە پشتی بە (نمونەی نائەگەری- Non Probability) بەستووە. لە شێوازی هەڵبژاردنیش سودی لە شێوازی (نمونەی پشکی -Quota Sample) وەرگرتووە. بە جۆرێك توێژەر بەلەبەرچاوگرتنی ژمارەی گشتی هەر پێکهاتەکی ئایینی , لەپارێزگای هەولێر پشکێکی دیارکردووە و فۆڕمی پرسیارنامەکەی بەسەردا دابەشکردون وەك لە خشتەی ژمارە(١) دەردەکەوێت.

خشتەی ژمارە ١

نمونەی توێژینەوەکە نیشان دەدات.

پێکهاتەی ئایینی	ژمارە	ڕێژەی سەدی ٪
ئیسلام	١٥٠	٣٩.٠٦
مسیحی	٦٠	١٥.٦٢
ئێزەدی	٤٠	١٠.٤١
صائبە	٣٠	٧.٨١
کاکەیی	٣٠	٧.٨١
بەهایی	٣٠	٧.٨١
زەردەشتی	٢٤	٦.٢٥
جوولەکە	٢٠	٥.٢٠
کۆی گشتی	٣٨٤	١٠٠

٥. ئامڕاز و کەرەستە ئامارییە بەکارهاتووەکانی توێژینەوەکە:

٥-١. فۆرمی ڕاپرسی (Questionnaire): بە یەکێك لە گرنگترین ئامڕازەکانی کۆکردنەوەی زانیاری لە زانستە کۆمەڵایەتییەکان بە گشتی و کۆمەڵناسی بەتایبەت دادەنرێت. بە جۆرێك بۆ زۆربەی بابەت و پرسە جۆر بەجۆرەکانی ئەم زانستە سودی لێوەردەگیرێت(شوانی،٢٠١٥: ٣٥٨). لەم توێژینەوەدا (384) فۆرمی ڕاپرسی دابەش کرا، کە هەر یەك لەو فۆرمانە پێکهاتوون لە (52) بڕگە لە (8) پرسیاری گشتی و (44) پرسیاری تایبەتی، کە هەندێك لە پرسیارەکان لە جۆری داخراون، هەندێکیشیان لە جۆری کراوەن بەپێی وەڵامەکان. فۆرمەکە بەسەر چوار ڕەهەندا دابەش بووە. لە ڕوی متمانەوە (4) پرسیار لە خۆ دەگرێت. لە ڕوی کۆمەڵایەتییەوە(5) پرسیار، لە ڕوی کەلتوریەوە(10) پرسیار، لە ڕوی پەیوەندیەوە(9) پرسیار، لە ڕوی گونجانەوە(10) پرسیار، لە ڕوی ئابوریشەوە(6) پرسیار لە خۆدەگرێت.

٥-٢. مەرجە سایکۆسۆسیۆمەترییەکان: ڕاستێتی و جێگیریی پێوەر یەکێکە لە قۆناغە سەرەکیی و گرنگەکانی هەمو توێژینەوە چەندایەتییەکان، چونکە فۆڕمی ڕاپرسی یەکێکە لە ئامرازەکانی کۆکردنەوەی زانیاری لە توێژینەوە زانستییەکاندا، بۆ ئەمەش پێویستی بە ئاستێکی باش لەڕاستێتی (Validity) و جێگیری (Reliability) هەیە. بە شێوەیەکی گشتی لەم توێژینەوەیەدا سود لە ڕاستێتی ڕواڵەتی و لە جێگریش سود لە دوبارە تاقیکردنەوە وەرگێراوە. بەمشێوەیەی خوارەوە:

1- ڕاستێتی ڕواڵەتی (Face validity): بە ئامانجی دڵنیابون لە ڕادەی ڕاستێتی پرسیارەکانی فۆڕمی توێژینەوەکە. توێژەران فۆرمی ڕاپرسیەکە بەشێوەیەکی سەرەتایی کە لە (52) پرسیار پێکهاتبو ئاراستەی (10) کەسی شارەزاو پسپۆرییان کرد. وەکو کردارێك بۆ دەرهێنانی ڕاستێتی ڕواڵەتی و دڵنیابون لە ئاستی دروستی و گونجاوی و پاراوی لە ڕوی زمانەوانی پرسیارەکانی فۆرمەکە. لە ئەنجامدا دوای لێکدانەوە و هەژمارکردنی پرسیارە دروستەکان لە لای هەر (10) شارەزا و پسپۆڕەکە. ڕێژەی ڕاستێتی ڕواڵەتی فۆڕمی ڕاپرسیەکە بریتی بو لە (90.5%). ئەم ڕێژە بەدەستهاتووەش ئاستێکی بەرز گونجاوی فۆڕمەکە پیشاندەدات. لە کۆتایدا بە بەرچاوگرتنی تێبینی و سەرنج و پێشنیازەکانی پسپۆڕەکان سەبارەت بە فۆڕمی ڕاپرسیەکەمان لە (52) پرسیارەوە بۆ (50) کەمکردەوە . واتا (2) بڕگە بە نەگونجاو دانراون کە بڕگەی ژمارە (23، 44) بو. چونکە ڕێژەکەی لە خوار (70%) بو؛ بۆیە لادراون. هاوکات لەسەر پێشنیاز و ڕاسپاردەی پسپۆڕەکان (2) بڕگە زیادکراوە. واتە شێوەی کۆتایی فۆڕمی ڕاپرسیەکەمان لە (52) بڕگە پێکهاتووە.

٢. جێگیری (Reliability): بۆ دەرهێنانی جێگری سود لە ڕێگە " دوبارە تاقیکردنەوە " وەرگیراوە. بە ئامانجی دەرهێنانی هاوکۆلکەی پەیوەندی نێوان نمرەکانی تاقیکردنەوەی یەکەم و تاقیکردنەوەی دووەم، بەهەمان ڕێگا، بۆ ئەم مەبەستەش توێژەر بەشێوەیەکی هەرەمەکی نمونەی (15) کەسی بە لەبەرچاوگرتنی تایبەتمەندی کۆمەڵگەی توێژینەوەکەی وەرگرتووە، دوای (16) ڕۆژ جارێکی تر هەمان فۆڕمی پرسیارنامەکەی بەسەر هەمان نمونە دابەشکراوە، دواتر لەڕێگەی پەیوەستی پێرسۆنەوە ئاستی جێگیری پێوەرەکە دەستنیشانکرا کە بریتییە لە (0.806)، ئەمەش ئاستێکی بەرز لە جێگیری نیشان دەدات.

٦. خستنەڕو و شیکردنەوەی ئەنجامەکان بە پێی ئامانجەکانی توێژینەوە

٦-١. خستنەڕوی تایبەتمەندیە دیمۆگرافییەکانی بەشدارانی نمونەی توێژینەوەکە

أ. تایبەتمەندیە تاکەکەسییەکانی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە وەک: (ڕەگەز، تەمەن، جۆری ئایین، ئاستی خوێندەواری) کە لە خشتەی ژمارە (٢) دەخرێتەڕو.

خشتەی ژمارە ٢

تایبەتمەندیە تاکەکەسییەکان نمونەی توێژینەوەکە ڕون دەکاتەوە.

گۆڕاوی دیموگرافی	پۆلێن	ژمارە	ڕێژەی سەدی
ڕەگەز	نێر	٢٠٤	٥٣.١
	مێ	١٨٠	٤٦.٩
	کۆی گشتی	٣٨٤	١٠٠
تەمەن	لەنێوان (18 - 25)	٧٩	٢٠.٦
	لەنێوان (26 - 33)	١٢٣	٣٢
	لەنێوان (34 - 41)	١٠٣	٢٦.٨
	(42) ساڵ و زیاتر	٧٩	٢٠.٦
	کۆی گشتی	٣٨٤	١٠٠
ئایین	ئیسلام	١٥٠	٣٩.١
	مەسیحی (کریستیان)	٦٠	١٥.٦
	ئێزەدی	٤٠	١٠.٤
	صابئە	٣٠	٧.٨
	کاکەیی	٣٠	٧.٨
	جولەکە (جوو)	٢٠	٥.٢
	بەهائی	٣٠	٧.٨
	زەردەشتی	٢٤	٦.٣

	کۆی گشتی	٣٨٤	١٠٠
ئاستی خوێندەواری	نەخوێندەوار	-	-
	دەخوێنێتەوە و دەنووسێت	٧	١.٩
	سەرەتایی	٢٦	٦.٨
	ناوەندی	٣١	٨.١
	ئامادەیی	٧٠	١٨.٢
	پەیمانگا و زانکۆ	٢٢٣	٥٨.١
	خوێندنی باڵا	٢٧	٧
	کۆی گشتی	٣٨٤	١٠٠

ب. تایبەتمەندییە دیمۆگرافییەکانی نمونەی توێژینەوەکە کە لە خشتەی ژمارە (٣) دەخرێتەڕو.

خشتەی ژمارە ٣

تایبەتمەندییە کۆمەڵایەتییەکانی نمونەی توێژینەوەکە دەخاتەڕو.

گۆڕاوی دیمۆگرافیك	گروپ	ژمارە	ڕێژەی سەدی٪
باری کۆمەڵایەتی	سەڵت	١٢٢	٣٢.٨
	خێزاندار	٢٣٢	٦٠.٤
	جیابووەوە	١١	٢.٩
	تاک مردو	١٩	٤.٩
	کۆی گشتی	٣٨٤	١٠٠
شوێنی نیشتەجێبون	سەنتەری پارێزگا	٢٢٩	٥٩.٦
	قەزا	١٠١	٢٦.٣
	ناحیە	١٧	٤.٤
	گوند	٣٧	٩.٦
	کۆی گشتی	٣٨٤	١٠٠
ئاستی ئابوری	زۆرباش	٥٠	١٣
	باش	١٢٠	٣١.٣
	مامناوەند	١٥١	٣٩.٣
	خراپ	٥٦	١٤.٦
	زۆر خراپ	٧	١.٨
	کۆی گشتی	٣٨٤	١٠٠
پیشە	**فەرمانبەر** (کەرتی حکومی+کەرتی تایبەت)	١٠٩	٢٨.٤
	کاری ئازاد	٩٥	٢٤.٧
	قوتابی	٥٠	١٣
	ژنی ماڵ	٤٨	١٢.٥
	بێکار	٢٣	٦
	خانەنشین	١٨	٤.٧
	مامۆستا	٤١	١٠.٧
	کۆی گشتی	٣٨٤	١٠٠

٦-٢. خستنەڕوی ئەنجامەکانی توێژینەوەکە بە پێی ئامانجەکانی توێژینەوەکە

ئامانجی یەکەم: زانینی ئاستی متمانە لە نێوان پێکهاتە ئاینییە جیاوازەکان لای بەشدارانی نمونەی توێژینەوەکە:

سەبارەت بە ئاستی متمانە لەنێوان پێکهاتە ئایینییە جیاوازەکان چەند پرسیارێکمان ئاڕاستەی نمونەی توێژینەوەکە کردووە. گرینگترین پرسیارەکان لێرەدا دەخرێتەڕو:

1- باسکردنی نهێنیەکانی ژیان لای کەسانێك کە پێکهاتەی ئایینیان لەوان جیاوازە:

ئەوەی پەیوەستە بە باسکردنی نهێنیەکانی ژیان لای ئەو کەسانەی کە پێکهاتەی ئاییینیان جیاوازترە لەوان، لە خشتەی خوارەوەدا دەرکەوتووە. بە ڕێژەی (٤٢،٤٪)ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە ئامادەن هەمو کاتێك باسی نهێنیەکانی ژیانیان لای کەسانێك بکەن کە پێکهاتەی ئایینیان لەوان جیاوازترە. هەروەها بە ڕێژەی(26.8%)یان هەندێك کات ئامادەن نێهنییەکانی ژیانیان لای ئەو کەسانە باس بکەن کە پێکهاتەی ئایینیان لەوان جیاوازە. لە کۆتایشدا لە (30.7%)ی نمونەی توێژینەوەکە هیچ کاتێك ئامادە نین نهێنییەکانی ژیانیان لای ئەو کەسانە باس بکەن کە پێکهاتەی ئایینیان لەوان جیاوازترە.

خشتەی ژمارە ٤

باسکردنی کێشە خێزانییەکان لای کەسانێك کە پێکهاتەی ئایینەکەیان جیاوازترە نیشاندەدات.

وەڵام	**ژمارە**	**ڕێژەی سەدی٪**
هەمو کاتێك	163	**٤٢.٤**
هەندێك کات	103	**٢٦.٨**
هیچ کاتێك	118	**٣٠.٧**
کۆی گشتی	384	**١٠٠**

لە ئەنجامی خشتەی سەرەوەدا دەرکەتووە، بە ڕێژەی (69.3%) ی ئەندامانی نوونەی توێژینەوەکە هەمووکات، یاخود هەندێك کات ئامادەن نهێنییەکانی ژیانیان لای کەسانێك باس بکەن کە پێکهاتەی ئایینیان جیاوازە لەوان. ئەمەش ئەوە ڕوندەکاتەوە کە متمانەیەکی زۆر لەنێوانیاندا بونی هەیە. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا بە ڕێژەی (30.3%) نێهنیەکانی ژیانیان باس ناکەن هیچ کاتێك لای کەسانێك کە لە پێکهاتەی ئایینی جیاوازیان لەوان هەیە.

بە ئامانجی زانینی پەیوەندیی نێوان گۆڕاوی ڕەگەزی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە و باسکردنی نهێنییەکانی ژیان لای کەسانێك کە پێکهاتەی ئایینەکەیان جیاوازترە، دوای جێبەجێکردنی تاقیکردنەوەی (**کا**^{2}) بە بەهای (6.973) بە نمرەی ئازادی (2)، دەردەکەوێت بەهای جیاوازی بەڵگەدارە. ئەمەش واتە پەیوەندییەکی بەڵگەداری ئاماری لە نێوان ئەم دو گۆڕاوەدا بونی هەیە. بە مەبەستی دیاریکردنی هێزی ئەم پەیوەندیەش هاوکۆلکەی (**کرامەر**)مان بەکارهێناوە، کە بەهاکەی بریتیی بو لە (0.135). ئەمەش ئاماژەیە بۆ هێزێکی لاواز لەنێوان گۆڕاوی ڕەگەزی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە و باسکردنی نهێنییەکانی ژیان لای کەسانێك کە پێکهاتەی ئایینەکەیان جیاوازترە. هۆی ئەم پەیوەندیەش دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی ڕەگەزی مێ بەبەراورد بە ڕەگەزی نێر زیاتر ئامادەن نهێنییەکانی ژیانیان لای کەسانێك کە پێکهاتەی ئایینەکەیان جیاوازترە باس بکەن. بە پێچەوانەشەوە ڕاستە.

٢- ڕێگەدان بە ئەندامانی خێزان بۆ بەستی پەیوەندی کۆمەڵایەتی لەگەڵ ئەو کەسانەی پێکهاتەی ئایینیان لەوان جیاوازە:

ئەوەی پەیوەستە بە ڕێگەدانی ئەندامانی خێزانی بۆ بەستنی پەیوەندی کۆمەڵایەتی لەگەڵ ئەو کەسانەی کە پێکهاتەی ئاییینیان جیاوازترە لەوان، لە خشتەی خوارەوەدا دەرکەوتووە. بە ڕێژەی (85.7%)ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە ڕێگە بە ئەندامانی خێزانەکانیان دەدەن بۆ بەستنی پەیوەندی کۆمەڵایەتی لەگەڵ ئەو کەسانەی لە پێکهاتەی ئایینیان جیاوازە لەوان. لەبەرامبەردا (14.3%) نمونەی توێژینەوەکە ڕێگە نادەن

ئەندامانی خێزانەکانیان پەیوەندی کۆمەڵایەتی ببەستن لەگەڵ ئەو کەسانەی پێکهاتەی ئاینیان لەوان جیاوازە.

خشتەی ژمارە ٥

ڕێگەدانی ئەندامانی خێزان بۆ بەستنی پەیوەندی کۆمەڵایەتی لەگەڵ کەسانێك کە پێکهاتەی ئاینیەکەیان جیاوازترە ڕوندەکاتەوە

وەڵام	ژمارە	ڕێژەی سەدی٪
بەڵێ	329	**٨٥.٧**
نەخێر	55	**١٤.٣**
کۆی گشتی	384	**١٠٠**

لە ئەنجامی خشتەی سەرەوەدا دەردەکەوێت، زۆربەی هەرە زۆری ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە ڕێگە بە ئەندامانی خێزانەکەیان دەدەن، بۆ ئەوەی پەیوەندی کۆمەڵایەتی و تەنانەت پەیوەندی هاوسەرگیری لەگەڵ کەسانێك ببەست کە ئاینیان لەوان جیاوازە. ئەمەش ئەوە دەردەخات لەکۆمەگای کوردی متانەوە پەیوەندیەکی کۆمەڵایەتی زۆر باش لە نێوان پێکهاتە ئاینیەکان هەیە. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا بەشێك لە نمونەی توێژینەوەکە ڕێگە نادەن بە بەستنی ئەم جۆرە پەیوەندییە.

بە ئاماجی زانینی پەیوەندیی نێوان گۆڕاوی پێکهاتەی ئاینی و ڕێگەدانی ئەندامانی خێزان بۆ بەستنی پەیوەندی کۆمەڵایەتی لەگەڵ کەسانێك کە پێکهاتەی ئاینیەکەیان لەوان جیاوازە، دوای جێبەجێکردنی تاقیکردنەوەی (**کا²**) بە بەهای (33.254) بە نمرەی ئازادی (7)، دەردەکەوێت بە هەی جیاوازی بەڵگەدارە، ئەمەش واتای وایە کە پەیوەندییەکی بەڵگەداری ئاماری لە نێوان ئەم دو گۆڕاوەدا بونی هەیە. بە مەبەستی دیاریکردنی هێزی ئەو پەیوەندیەش هاوکۆلکەی (**کرامەر**)مان بەکارهێناوە، کە بەهاکەی بریتیی بوو لە (0.294). ئەمەش ئاماژەیە بۆ بونی هێزێکی نیچە لاواز لە نێوان گۆڕاوی پێکهاتەی ئاینی و ڕێگەدانی ئەندامانی خێزان بۆ بەستنی پەیوەندی کۆمەڵایەتی لەگەڵ کەسانێك کە پێکهاتەی ئاینیەکەیان لەوان جیاوازە. هۆی ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی بەشێکی کەم لە هەندێك پێکهاتە ئاینە جیاوازەکان ئاڕاستەیان بەرەو ڕێگەنەدانە بە ئەندامانی خێزان بۆ دروستکردنی پەیوەندی کۆمەڵایەتی لەگەڵ ئەو کەسانەی پێکهاتەی ئاینیان لەوان جیاوازە.

ئاماجی دووەم: زانینی ئاستی هاوکاری کۆمەڵایەتی لە ڕوی کۆمەڵایەتی و کەلتورییەوە لە نێوان پێکهاتە ئاینیە جیاوازەکان:

أ. لەڕوی کۆمەڵایەتییەوە: لەم ڕووە کۆمەڵێك پرسیارمان ئاڕاستەی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە کردووە، کە سەرەکیترینیان بریتیین لە:

١. تێکەڵاوبونی فەرمانبەرانی کەرتی(تایبەت و حکومی) لە شوێنی کار لەگەڵ ئەو فەرمانبەرانەی پێکهاتەی ئاینیان لەوان جیاوازە:

ئەوەی پەیوەستە بە تێکەڵابونی فەرمانبەرانی کەرتی(تایبەت و حکومی) لە شوێنی کار لەگەڵ ئەو فەرمانبەرانەی پێکهاتەی ئاینیان جیاوازە. بە ڕێژەی (80.%)ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە هەمو کاتێك، هەروەها (19.3%) ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە هەندێک کات و لە کۆتایشدا (0.7%) هیچ کاتێك تێکەڵاوی لەگەڵ ئەو فەرمانبەرانە ناکەن، کە پێکهاتەی ئاینیان جیاوازە لەوان و لەهەمان شوێن کاریان لەگەڵدا دەکەن.

خشتەی ژمارە ٦

تێکەڵابونی فەرمانبەرانی کەرتی(تایبەت و حکومی) لە شوێنی کار لەگەڵ ئەو فەرمانبەرانەی پێکهاتەی ئاینیان جیاوازە نیشاندەدات.

وەڵام	ژمارە	ڕێژەی سەدی٪
هەمو کاتێك	120	**٨٠**
هەندێك کات	29	**١٩.٣**
هیچ کاتێك	1	**٠.٧**
کۆی گشتی	150*	**١٠٠**

لە ئەنجامی خشتەی سەرەوەدا دەرکەوتووە، ڕێژەی زۆرینەی ئەو ئەندامانەی نمونەی توێژینەوەکە(فەرمانبەران) تێکەڵاویان هەیە لەگەڵ ئەو فەرمانبەرانەی کە پێکهاتەی ئاینیان لەوان جیاوازە و لە هەمان شوێن کار دەکەن. ئەمەش ئەوە دەردەخات لە ڕوی کۆمەڵایەتییەوە پەیوەندیەکی دروست و باش بە بێ ڕەچاوکردنی پێکهاتەی ئاینی بونی هەیە.

بە ئاماجی زانینی پەیوەندیی نێوان گۆڕاوی ڕەگەز(*) و تێکەڵابون لە هەمان فەرمانگە لەگەڵ ئەو فەرمانبەرانەی پێکهاتەی ئاینیان لەوان جیاوازە، دوای جێبەجێکردنی تاقیکردنەوەی (**کا²**) بە بەهای (1.999) بە نمرەی ئازادی (2)، دەردەکەوێت کە بەهای بەڵگەدار نییە. واتە پەیوەندییەکی بەڵگەداری ئاماری لە نێوان ئەم دو گۆڕاوەدا بونی نییە. ئەمەش ئاماژەیە بۆ ئەوەی فەرمانبەرانی کەرتی (حکومی و تایبەت)+ مامۆستایان ڕەگەزیان نێر یاخود مێ بێت، جیاوازیان نییە سەبارەت بە تێکەڵابونیان لە فەرمانگەکەیان لەگەڵ ئەو فەرمانبەرانەی پێکهاتەی ئاینیان لەوان جیاوازە.

٢. بەردەوامی و بونی تێکەڵاوی لە دەرەوەی فەرمانگە لەگەڵ ئەو فەرمانبەرانەی پێکهاتەی ئاینیان لەوان جیاوازە:

ئەوەی پەیوەستە بە بەردەوامیدان بە تێکەڵاوی لە دەرەوەی فەرمانگە لەگەڵ ئەو کەسانەی پێکهاتەی ئاینیان لەوان جیاوازە، لە خشتەی خوارەوەدا دەردەکەوێت.

*کۆی گشتی (150) نمونەیە، چونکە ئەم پرسیارە تەنها ئاڕاستەی ئەو کەسا نە کراون کە فەرمانبەرن لە کەرتی (حکومی و تایبەت) هاوکات مامۆستایان. کە ئەم دو گروپە ژمارەیان (150) کەسە. لەبەرامبەردا ئەو کەسانەی (کاری ئازاد، ژنی ماڵەوە، بێکار، خانەنشین، قوتابی) ناگرێتەوە. کە کۆی گشتی ئەم گروپانەش (234) کەسە.... کۆی گشتی 150+234= 384.

* تەنها ڕەگەزی ئەو فەرمانبەرانی کەرتی (حکومی و تایبەت)+ مامۆستایان وەگیراوە. چونکە ئەو پرسیارە خۆی پەیوەستە بە ئەوانەوە، بۆیە بۆ تاقکردنەوەی (کا²) و پەوەندی نێوان ئەم دو گۆڕاوە تەنها ئەوان وەرگیراوە.

Original Article |**DOI:** https://doi.org/10.14500/kujhss.v8n2y2025.pp1-15

خشتەی ژمارە ٧

بەردەوامی و بونی تێکەڵاوی لە دەرەوەی فەرمانگە لەگەڵ ئەو فەرمانبەرانەی پێکهاتەی ئایینیان جیاوازە.

وەڵام	ژمارە	ڕێژەی سەدی٪
بەڵێ	108	٩٠
نەخێر	12	١٠
کۆی گشتی	120*	١٠٠

لە ئەنجامی خشتەی سەرەوەدا دەردەکەوێت، زۆربەی ئەو فەرمانبەرانەی کە لەناو فەرمانگەکەیان تێکەڵاوی ئەو فەرمانبەرانە بون، کە پێکهاتەی ئایینیان لەوان جیاوازە، ئەوا بەردەوامیان داوە بەو تێکەڵاویە لە دەرەوەی فەرمانگەکەیان. واتا تەنها تێکەڵاوی نەبووە لەناو فەرمانگەکەیان. لەبەرامبەردا بەشێك بە ڕێژەی (١٠٪) لەو فەرمانبەرانەی لەناو فەرمانگەکەیان تێکەڵاوی ئەو فەرمانبەرانە بون کە پێکهاتەی ئایینیان لەوان جیاوازە، ئەوا بەردەوامیان نەداوە. واتە تێکەڵاویەکەیان تەنها لەناو فەرمانگەکەیاندا بووە. لە میانی ئەم ئەنجامەش بۆمان دەردەکەوێت کەوا تەنها پەیوەندی کاریی هۆکار نەبووە بۆ تێکەڵاوی و پەیوەندی نێوان پێکهاتە ئایینیە جیاوازەکان، بەڵکو تەنانەت پەیوەندی پیشەیی ڕێگەخۆشکەر بووە بۆ دروست بوونی تێکەڵاوی و پەیوەندی زیاتر.

وەرگرتن و پێشکەشکردنی یارمەتی تاکەکانی پێکهاتە ئایینیە جیاوازەکان لەلایەن ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە:

٣. وەرگرتن و پێشکەشکردنی یارمەتی تاکەکانی پێکهاتە ئایینیە جیاوازەکان لەلایەن ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە: وەك لە خشتەی خوارەوەدا دەرکەوتووە. لە (95.1%) ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە یارمەتی تاکەکانی پێکهاتە ئایینە جیاوازەکانیان کردووە. لە بەرامبەردا (4.9%) ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە یارمەتی تاکەکانی پێکهاتە ئایینە جیاوازەکانیان نەکردووە.

هاوکات لە (75.5%) ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە یارمەتی دراوان لەلایەن کەسانێك کە پێکهاتەی ئایینیان لەوان جیاوازە. لەبەرامبەردا لە (24.5%)ی نمونەی توێژینەوە یارمەتی نەدراون لەلایەن کەسانێك کە پێکهاتەی ئایینیان لەوان جیاوازە.

خشتەی ژمارە ٨

وەرگرتن و پێشکەشکردنی یارمەتی تاکەکانی پێکهاتە ئایینیە جیاوازەکان لە لایەن ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە ڕوندەکاتەوە.

	پێشکەشکردنی یارمەتی		یارمەتی وەرگرتن	
وەڵام	ژمارە	ڕێژەی سەدی	ژمارە	ڕێژەی سەدی٪
بەڵێ	365	%95.1	290	٧٥.٥
نەخێر	19	%4.9	94	٢٤.٥
کۆی گشتی	٣٨٤	%100	384	١٠٠

لە ئەنجامی خشتەی ژمارە (٨) دەردەکەوێت، زۆرینەی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە، یارمەتیان پێشکەش بەو کەسانە کردووە کە پێکهاتەی ئایینیان لەوان جیاوازە. هاوکات یارمەتیشیان لەلایەن ئەو کەسانە وەرگرتووە، کە پێکهاتەی ئایینیان لەوان جیاوازە.

ئەمەش ئەوە دەردەخات، کە هاوکاری و پەیوەندی کۆمەڵایەتی لەنێوان پێکهاتە ئایینییەکان لە ئاستێکی باش دایە. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا بەشێکیان نەیارمەتیان وەرگرتووە، نە یارمەتیشیان پێشکەشی ئەو کەسانە کردووە کە پێکهاتەی ئایینیان لەوان جیاوازە.

٤. ڕەتکردنەوەی جیاکاری و دەمارگیری دژی پێکهاتە ئایینیە جیاوازەکان لەلایەن ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە:

ئەوەی پەیوەستە بە ڕەتکردنەوەی جیاکاری و دەمارگیری دژی پێکهاتە ئایینیە جیاوازەکان لەلایەن ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە ، وەك لە خشتەی خوارەوەدا دەرکەوتووە. لە (82%)ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە جیاکاری و دەمارگیری دژی هەر پێکهاتەیەکی ئایینی بەتەواوی ڕەتدەکەنەوە. هەروەها(15.1%) ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە تا ڕادەیەك جیاکاری و دەمارگیری دژی هەر پێکهاتەیەکی ئایینی ڕەتدەکەنەوە. لە کۆتایشدا لە (2.9%) ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە جیاکاری و دەمارگیری دژی هەر پێکهاتەیەکی ئایینی ڕەتناکەنەوە.

خشتەی ژمارە ٩

ڕەتکردنەوەی جیاکاری و دەمارگیری دژی پێکهاتە ئایینیە جیاوازەکان لەلایەن ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە ڕوندەکاتەوە.

وەڵام	ژمارە	ڕێژەی سەدی٪
بەڵێ	315	٨٢
تاڕادەیەك	58	١٥.١
نەخێر	11	٢.٩
کۆی گشتی	384	١٠٠

لە ئەنجامی خشتەی سەرەوەدا دەردەکەوێت، زۆرینەی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە بە تەواوتی، یان تاڕادەیەك جیاکاری و دەمارگیری دژی هەر پێکهاتەیەکی ئایینی ڕەتدەکەنەوە. بەڵام لەبەرامبەردا بەشێکی زۆر کەم کە دەکاتە (٢،٩٪) دەمارگیری و جیاکاری دژی هەرپێکهاتەیەکی ئایینی ڕەتناکەنەوە.

بە ئامانجی زانینی پەیوەندیی نێوان گۆڕاوی پێکهاتەی ئایینی و ڕەتکردنەوەی جیاکاری و دەمارگیری دژی پێکهاتە ئایینیە جیاوازەکان، دوای جێبەجێکردنی تاقیکردنەوەی ($کا^2$) بە بەهای (٢٤،٨٢٪) بە نمرەی ئازادی (14)، دەردەکەوێت بە های جیاوازی بەڵگەدارە، واتە پەیوەندییەکی بەڵگەداری ئاماری لە نێوان ئەم دو گۆڕاوەدا بونی هەیە. بە مەبەستی دیاریکردنی هێزی ئەو پەیوەندیەش هاوکۆلکەی (*کرامەر*)مان بەکارهێناوە، کە بەهاکەی بریتیی بو لە (0.180). ئەمەش ئاماژەیە بۆ بونی هێزێکی لاواز لە نێوان گۆڕاوی پێکهاتەی ئایینی و ڕەتکردنەوەی جیاکاری و دەمارگیری دژی پێکهاتە ئایینیە جیاوازەکان. هۆی ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی بەشێکی کەم لە هەندێك پێکهاتە ئاینەکان ئاڕاستەیان بەرەو ڕەتنەکردنەوەی جیاکاری و دەمارگیریە دژی پێکهاتە ئایینیە جیاوازەکان.

ب. لەڕوی کەلتوریەوە: لەم ڕووە کۆمەڵێك پرسیارمان ئاڕاستەی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە کردووە:

١- باوەڕبون بە ڕێزگرتن لە باوەڕی پێکهاتە ئاینەکانی تر لە لایەن ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە:

* سروشتی ئەم پسیارە بەمجۆرەیە: تەنها ئاڕاستەی ئەو کەسانەی کراوە کە لە خشتەی ژمارە (8) وەڵامەکەیان هەموکاتێك بووە، بۆیە کۆی گشتییەکە (120) کەسە. واتە ئەو فەرمانبەرانەی لە کەرتی (تایبەت و حکومی)، یاخود مامۆستان، لە پرسیاری پێشوتر وەڵامەکەیان (هەموکاتێك)ە، دەگرێتەوە و ئەم پرسیارە پەیوەستە بە ئەوانەوە.

Original Article |**DOI:** https://doi.org/10.14500/kujhss.v8n2y2025.pp1-15

ئەوەی پەیوەستە بە باوەڕبون بە ڕێزگرتن لە باوەڕی پێکهاتە ئاینەکانی تر لە لایەن ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە، وەك لە خشتەی خوارەوەدا دەرکەوتووە. (81.3%)ی نمونەی توێژینەوە باوەڕێکی زۆریان بە ڕێزگرتن لە باوەڕی پێکهاتە ئاینە جیاوازەکان هەیە. هەروەها (18%)ی نمونەی توێژینەوە باوەڕێکی کەمیان بە ڕێزگرتن لە باوەڕی پێکهاتە ئاینە جیاوازەکان هەیە. لە کۆتاییشدا (0.7%)ی نمونەی توێژینەوە هیچ باوەڕێکیان بە ڕێزگرتن لە باوەڕی پێکهاتە ئاینە جیاوازەکان نییە.

خشتەی ژمارە ١٠

باوەڕبون بە ڕێزگرتن لە باوەڕی پێکهاتە ئاینەکانی تر لە لایەن ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە ڕوندەکاتەوە.

وەڵام	ژمارە	ڕێژەی سەدی٪
زۆر	312	٨١.٣
کەم	69	١٨
هیچ	3	٠.٧
کۆی گشتی	384	١٠٠

لە ئەنجامی خشتەی سەرەوەدا دەردەکەوێت، زۆرینەی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە باوەڕێکی تەواو زۆریان بە باوەڕی پێکهاتە ئاینیە جیاوازەکان هەیە. بۆیە دەتوانین بڵێن پێکهاتە ئاینەکان باوەڕیان بە نەریت و کەلتوری ئاینی یەکتر هەیە. لەگەڵ ئەوەشدا بەشێکی کەمیان باوەڕێکی کەم یاخود هیچ باوەڕێکیان بە باوەڕی پێکهاتە ئاینە جیاوازەکان نییە.

بە ئامانجی زانینی پەیوەندیی نێوان گۆڕاوی تەمەنی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە و باوەڕبون بە ڕێزگرتن لە باوەڕی پێکهاتە ئاینەکانی تر، دوای جێبەجێکردنی تاقیکردنەوەی (کا²) بە بەهای (15.818) بە نمرەی ئازادی (6)، دەردەکەوێت بە های جیاوازی بەڵگەدارە.واتە پەیوەندیەکی بەڵگەداری ئاماری لە نێوان ئەم دو گۆڕاوەدا بونی هەیە. بە مەبەستی دیاریکردنی هێزی ئەو پەیوەندیەش هاوکۆلکەی (*کرامەر*)مان بەکارهێناوە، کە بەهاکەی بریتیی بوو لە (0.144). ئەمەش ئاماژەیە بۆ بونی هێزێکی لاواز لە نێوان گۆڕاوی تەمەنی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە و باوەڕبون بە ڕێزگرتن لە باوەڕی پێکهاتە ئاینەکانی تر. بەسەیرکردنی وردی داتاکان ڕوندەبێتەوە تا تەمەنی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە بەرەو سەرەوە بڕوات زیاتر ڕێزگرتنیان بەرامبەر پێکهاتە ئاینە جیاوازەکان هەیە. بە پێچەوانەشەوە ڕاستە.

٢- ڕەچاوکردنی جیاوازی ئاینی لە کاتی تێکەڵاوی و پەیوەندی کۆمەڵایەتی لەگەڵ تاکەکانی پێکهاتە ئاینە جیاوازەکان:

ئەوەی پەیوەستە بە ڕەچاوکردنی جیاوازی ئاینی لە کاتی تێکەڵاوی کۆمەڵایەتی لەگەڵ تاکەکانی پێکهاتە ئاینە جیاوازەکان لای نمونەی توێژینەوەکە، وەك لە خشتەی خوارەوەدا دەرکەوتووە. (54.2%)ی نمونەی توێژینەوە هەموو کاتێك ڕەچاوی جیاوازی ئاینی دەکەن، لەکاتی تێکەڵاوی کۆمەڵایەتی لەگەڵ تاکەکانی پێکهاتە ئاینە جیاوازەکان. هەروەها (41.9%)ی نمونەی توێژینەوە هەندێك کات ڕەچاوی جیاوازی ئاینی دەکەن، لەکاتی تێکەڵاوی کۆمەڵایەتی لەگەڵ تاکەکانی پێکهاتە ئاینە جیاوازەکان. لە کۆتاییشدا لە (4.9%) ی نمونەی توێژینەوە هیچ کاتێك ڕەچاوی جیاوازی ئاینی ناکەن، لەکاتی تێکەڵاوی کۆمەڵایەتی لەگەڵ تاکەکانی پێکهاتە ئاینە جیاوازەکان.

خشتەی ژمارە ١١

ڕەچاوکردنی جیاوازی ئاینی لە کاتی تێکەڵاوی کۆمەڵایەتی لەگەڵ تاکەکانی پێکهاتە ئاینە جیاوازەکان لای نمونەی توێژینەوەکە ڕوندەکاتەوە

وەڵام	ژمارە	ڕێژەی سەدی٪
هەمو کاتێك	204	٥٤.٢
هەندێك کات	161	٤١.٩
هیچ کاتێك	19	٤.٩
کۆی گشتی	384	١٠٠

لە ئەنجامی خشتەی سەرەوەدا دەردەکەوێت، بەڕێژەی (96.1%)ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە هەموکاتێك، یاخود هەندێك کات ڕەچاوی جیاوازی ئاینی دەکەن، کاتێك تێکەڵاوی کۆمەڵایەتی لەگەڵ تاکەکانی پێکهاتە ئاینە جیاوازەکان. لەگەڵ ئەوەشدا بەشێکی کەمیان ڕەچاوی جیاوازی ئاینی ناکەن. ئەمەش لە هەردو باردۆخەکەدا هۆکارەکەی بۆ چۆنیەتی ئەو تێکەڵاوییە کۆمەڵایەتییە و جۆری ئاینەکە دەگەڕێتەوە.

بە ئامانجی زانینی پەیوەندیی نێوان گۆڕاوی ئاستی خوێندەواری ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە و ڕەچاوکردنی جیاوازی ئاینی لە کاتی تێکەڵاوی کۆمەڵایەتی لەگەڵ تاکەکانی پێکهاتە ئاینە جیاوازەکان، دوای جێبەجێکردنی تاقیکردنەوەی (کا²) بە بەهای (15.073) بە نمرەی ئازادی (12) دەردەکەوێت بەهای بەڵگەدار نییە. واتە پەیوەندییەکی بەڵگەداری ئاماری لە نێوان ئەم دو گۆڕاوەدا بونی نییە. ئەمەش ئاماژەیە بۆ ئەوەی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە هەر ئاستێکی خوێندنیان هەبێت، هەمان ئاڕاستە سەبارەت بە ڕەچاوکردنی جیاوازی ئاینی لە کاتی تێکەڵاوی کۆمەڵایەتی لەگەڵ تاکەکانی پێکهاتە ئاینە جیاوازەکان هەیە.

٣. کاریگەری کەلتوری پێکهاتە ئاینەکانی تر لەسەر ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە:

ئەوەی پەیوەستە بە کاریگەری فەرهەنگی پێکهاتە ئاینەکانی تر لەسەر ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە، وەك لە خشتەی خوارەوەدا دەرکەوتووە. لە (43.2%)ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە پێیانوایە کاریگەری کەلتوری پێکهاتە ئاینە جیاوازەکانیان لەسەر هەیە. هەروەها (45.1%)ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە پێیانوایە تاڕادەیك کاریگەری کەلتوری پێکهاتە ئاینە جیاوازەکانیان لەسەر هەیە. لە کۆتاییشدا (11.7%)ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە پێیانوایە کاریگەریی فەرهەنگی پێکهاتە ئاینە جیاوازەکانیان لەسەر نییە.

خشتەی ژمارە ١٢

کاریگەری کەلتوری پێکهاتە ئاینەکانی تر لەسەر ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە نیشان دەدات

وەڵام	ژمارە	ڕێژەی سەدی
بەڵێ	166	٤٣.٢
تاڕادەیەك	173	٤٥.١
نەخێر	45	١١.٧
کۆی گشتی	384	١٠٠

لە ئەنجامی خشتەی سەرەوەدا دەردەکەوێت، بەڕێژەی (88.3%) ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە پێیانوایە کاریگەریی فەرهەنگی پێکهاتە ئاینەکانی تریان بە شێوەیەك لە شێوەکان لەسەر هەیە. ئەمەش بۆ بەهێزی پەیوەندی و تێکەڵاوی و گونجانی کۆمەڵایەتی و کەلتوری لە نێوان پێکهاتە ئاینە جیاوازەکان دەگەڕێتەوە. لەگەڵ ئەوەشدا (11.7%) پێیانوایە ئەم کاریگەرییەیان لەسەر نییە.

بە ئامانجی زانینی پەیوەندیی نێوان گۆڕاوی تەمەنی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە و کاریگەریی فەرهەنگی پێکهاتە ئایینەکانی تر، دوای جێبەجێکردنی تاقیکردنەوەی (کا²) بە بەهای (10.341) بە نمرەی ئازادی (6) دەردەکەوێت بەهای بەڵگەدار نییە. واتە پەیوەندییەکی بەڵگەداری ئاماری لە نێوان ئەم دو گۆڕاوەدا بونی نییە. ئەمەش ئاماژەیە بۆ ئەوەی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە لە هەر تەمەنێکدا بن، هەمان ئاراستە و هەستیان سەبارەت بە کاریگەریی فەرهەنگی پێکهاتە ئایینەکانی تر لەسەریان هەیە.

٤. کاریگەریی مێژوی کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی ئایینەکانی کۆمەڵگە لەسەر بەهێزکردنی هاوکاری کۆمەڵایەتی لە کۆمەڵگادا:

ئەوەی پەیوەستە بە کاریگەریی مێژوی کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی ئایینەکانی کۆمەڵگە لەسەر بەهێزکردنی هاوکاری کۆمەڵایەتی لە کۆمەڵگادا، وەك لە خشتەی خوارەوەدا دەرکەوتووە، لە (52.4%)ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە پێیانوایە مێژوی کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی ئایینەکانی کۆمەڵگا کاریگەرییان لەسەر بەهێزکردنی هاوکاری کۆمەڵایەتی لە کۆمەڵگادا هەیە. هەروەها لە (41.1%)ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە پێیانوایە تاڕادەیەك مێژوی کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی ئایینەکانی کۆمەڵگا کاریگەرییان لەسەر بەهێزکردنی هاوکاری کۆمەڵایەتی لە کۆمەڵگادا هەیە. لە کۆتاییشدا لە (6.5%)ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە پێیانوایە مێژوی کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی ئایینەکانی کۆمەڵگا کاریگەرییان لەسەر بەهێزکردنی هاوکاری کۆمەڵایەتی لە کۆمەڵگادا نییە.

خشتەی ژمارە ١٣

کاریگەریی مێژوی کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی ئایینەکانی کۆمەڵگە لەسەر بەهێزکردنی هاوکاری کۆمەڵایەتی لە کۆمەڵگادا نیشان دادەت

وەڵام	ژمارە	ڕێژەی سەدی٪
بەڵێ	201	٥٢.٤
تاڕادەیەك	158	٤١.١
نەخێر	25	٦.٥
کۆی گشتی	384	١٠٠

لە ئەنجامی خشتەی سەرەوەدا دەردەکەوێت، زۆرینەی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە پێیانوایە مێژوی کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی ئایینەکانی کۆمەڵگا کاریگەریی لەسەر بەهێزکردنی هاوکاری کۆمەڵایەتی لەسەر کۆمەڵگا بە شێوەی تەواو . یاخود تاڕادەیە هەیە. بۆیە دەتوانین بڵێین ئاستی زانیاری لەسەر مێژوی کۆمەڵایەتی و کەلتوری لە نێوان پێکهاتە ئایینیە جیاوازەکان هەیە.

بە ئامانجی زانینی پەیوەندیی نێوان گۆڕاوی ئاستی خوێندەواری ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە و باوەڕبون بە کاریگەری مێژوی کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی ئایینەکانی کۆمەڵگە لەسەر بەهێزکردنی هاوکاری کۆمەڵایەتی لە کۆمەڵگادا، دوای جێبەجێکردنی تاقیکردنەوەی (کا²) بە بەهای (14.485) بە نمرەی ئازادی (12) دەردەکەوێت بەهایەکی بەڵگەدار نییە. واتە پەیوەندییەکی بەڵگەداری ئاماری لە نێوان ئەم دو گۆڕاوەدا بونی نییە. واتە ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە لە هەر ئاستێکی خوێندنیان هەبێت، هەمان ئاراستە و بۆچونیان هەیە سەبارەت بە کاریگەریی مێژوی کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی ئایینەکانی کۆمەڵگە لەسەر بەهێزکردنی هاوکاری کۆمەڵایەتی لە کۆمەڵگادا.

ئامانجی سێیەم: زانینی ئاستی هاوکاری کۆمەڵایەتی لە ڕوی پەیوەندی و گونجانەوە لە نێوان پێکهاتە ئایینیە جیاوازەکان:

أ. لەڕوی پەیوەندییەکانەوە: لەم ڕووە کۆمەڵێك پرسیارمان ئاراستەی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە کردووە:

1- لە ڕێگەی سۆشیاڵ میدیاوە، ناردنی نامەی پیرۆزبایی و هەواڵپرسین لە بۆنەکاندا لەلایەن ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە بۆ ئەو کەسانەی کە پێکهاتەی ئایینیان لەوان جیاوازە:

ئەوەی پەیوەستە بە ناردنی نامەی پیرۆزبایی و هەواڵپرسین لە بۆنەکاندا لەلایەن ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە بۆ ئەو کەسانەی کە پێکهاتەی ئایینیان لەوان جیاوازە، لە خشتەی خوارەوەدا دەرکەوتووە، لە (64.3%)ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە هەموو کاتێك لە ڕێگەی سۆشیاڵ میدیا لە بۆنەکاندا نامەی پیرۆزبایی و هەواڵپرسین بۆ تاکەکانی پێکهاتە ئایینە جیاوازەکانی تر دەنێرن. هەروەها لە (27.3%)ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە هەندێك کات لە ڕێگەی سۆشیاڵ میدیا لە بۆنەکاندا نامەی پیرۆزبایی و هەواڵپرسین بۆ تاکەکانی پێکهاتە ئایینە جیاوازەکانی تر دەنێرن. لە کۆتاییشدا لە (8.4%)ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە هیچ کاتێك لە ڕێگەی سۆشیاڵ میدیا لە بۆنەکاندا نامەی پیرۆزبایی و هەواڵپرسین بۆ تاکەکانی پێکهاتە ئایینە جیاوازەکانی تر نانێرن.

خشتەی ژمارە ١٤

لە ڕێگەی سۆشیاڵ میدیاوە، ناردنی نامەی پیرۆزبایی و هەواڵپرسین لە بۆنەکاندا لەلایەن ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە بۆ ئەو کەسانەی کە پێکهاتەی ئایینیان لەوان جیاوازە ڕون دەکاتەوە.

وەڵام	ژمارە	ڕێژەی سەدی٪
هەمو کاتێك	247	٦٣.٣
هەندێك کات	105	٢٧.٣
هیچ کاتێك	32	٨.٤
کۆی گشتی	384	١٠٠

لە ئەنجامی خشتەی سەرەوەدا دەردەکەوێت، زۆرینەی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە لە ڕێگەی سۆشیاڵ میدیاوە لە بۆنەکاندا نامەی پیرۆزبایی و هەواڵپرسین بۆ تاکەکانی پێکهاتە ئایینە جیاوازەکانی تر دەنێرن. ئەمەش ئاماژە بۆ بەهێزی پەیوەندی لە نێوان تاکەکانی پێکهاتە ئایینە جیاوازەکاندا. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا بەشێکی کەمیان ئەمجۆرە پەیوەندییەیان نییە.

بە ئامانجی زانینی پەیوەندیی نێوان گۆڕاوی ڕەگەزی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە و لە ڕێگەی سۆشیاڵ میدیاوە، ناردنی نامەی پیرۆزبایی و هەواڵپرسین لە بۆنەکاندا بۆ ئەو کەسانەی کە پێکهاتەی ئایینیان لەوان جیاوازە، دوای جێبەجێکردنی تاقیکردنەوەی (کا²) بە بەهای (10.474) بە نمرەی ئازادی (2)، دەردەکەوێت بە های جیاوازی بەڵگەدارە، واتە پەیوەندییەکی بەڵگەداری ئاماری لە نێوان ئەم دو گۆڕاوەدا بونی هەیە. بە مەبەستی دیاریکردنی هێزی ئەو پەیوەندیەش هاوکۆلکەی (*کرامەر*)مان بەکارهێناوە، کە بەهاکەی بریتیی بو لە (0.165). ئەمەش ئاماژەیە بۆ بونی هێزێکی لاواز لە نێوان گۆڕاوی ڕەگەزی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە و لە ڕێگەی سۆشیاڵ میدیاوە، ناردنی نامەی پیرۆزبایی و هەواڵپرسین لە بۆنەکاندا بۆ ئەو کەسانەی کە پێکهاتەی ئایینیان لەوان جیاوازە. بە وردبونەوەی زیاتر لە داتا بەدەستهاتووەکاندا ئەو ڕوندەبێتەوە کە ڕەگەزی زیاتر ڕەگەزی مێ بەبەراورد بە ڕەگەزی نێر نامەی پیرۆزبایی و هەواڵپرسین لە بۆنەکاندا بۆ ئەو کەسانەی کە پێکهاتەی ئایینیان لەوان جیاوازە دەنێرێت. بە پێچەوانەشەوە ڕاستە.

Original Article |**DOI:** https://doi.org/10.14500/kujhss.v8n2y2025.pp1-15

٢- بەشداركردن لە بۆنە و ئاهەنگەكانی پێكهاتە ئایینە جیاوازەكانی تر، وەكو سەردانی كردنی یەكتر لە جێژن و بۆنە ئایینی و كولتووریەكان:

ئەوەی پەیوەستە بەشداركردنی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەكە، لە جێژن و بۆنە ئایینی و كەلتوریەكان پێكهاتە ئایینە جیاوازەكانی تر، لە خشتەی خوارەوەدا هاتووە، لە (88.3%) ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەكە بەشداری لە ئاهەنگەكانی پێكهاتە ئایینە جیاوازەكانی تردا دەكەن. لە بەرامبەردا لە (11.7%) ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەكە بەشداری لە ئەهانگەكانی پێكهاتە ئایینە جیاوازەكانی تردا ناكەن.

خشتەی ژمارە ١٥

بەشداركردنی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەكە، لە ئاهەنگەكانی پێكهاتە ئایینە جیاوازەكانی تر نیشاندەدات.

وەلام	ژمارە	ڕێژەی سەدی٪
بەڵێ	339	٨٨.٣
نەخێر	45	١١.١
كۆی گشتی	384	١٠٠

لە ئەنجامی خشتەی سەرەوەدا دردەكەویت، زۆرینەی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەكە، بەشداریان كردووە لە ئاهەنگەكانی پێكهاتە ئایینە جیاوازەكانی تر، ئەمەش ئەوە دەردەخات قبولكردن و بەشداریكردن لە خۆشیەكان لە نێوان پێكهاتە جیاوازەكاندا لە ئاستێكی زۆر باشدایە ئەمەش بە هۆی ئەوەی پەیوەندیەكی توند و دروست لە نێوانیاندا هەیە. لەگەڵ ئەوەشدا بەشێكی كەم ئەمجۆرە پەیوەندییە نییە.

بە ئاماانجی زانینی پەیوەندیی نێوان گۆڕاوی باری كۆمەڵایەتی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەكە و بەشداركردن لە ئاهەنگەكانی پێكهاتە ئایینە جیاوازەكانی تر، دوای جێبەجێكردنی تاقیكردنەوەی (كا^2) بە بەهای (6.615) بە نمرەی ئازادی (3) دەردەكەویت بەهای بەڵگەدارنییە. واتە پەیوەندییەكی بەڵگەداری ئاماری لە نێوان ئەم دو گۆڕاوەدا بونی نیە. ئەمەش ئاماژەیە بۆ ئەوەی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەكە باری كۆمەڵایەتییان هەر چیەك بێت، هەمان ئاڕاستەیان هەیە سەبارەت بە بەشداركردن لە ئاهەنگەكانی پێكهاتە ئایینە جیاوازەكانی تردا.

٣- بونی هاوڕێی نزیك لە پێكهاتە ئایینە جیاوازەكانی تر :

ئەوەی پەیوەستە بە بونی هاوڕێی نزیك لە پێكهاتە ئایینە جیاوازەكانی تر، لە خشتەی خوارەوەدا هاتووە، لە (79.4%) ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەكە هاوڕێی نزكیان لە پێكهاتە ئایینە جیاوازەكانی تر هەیە. لە بەرامبەردا لە (20.6%) ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەكە هاوڕێی نزكیان لە پێكهاتەی ئایینە جیاوازەكانی تر نیە.

خشتەی ژمارە ١٦

بوونی هاوڕێی نزیك لە پێكهاتە ئایینە جیاوازەكانی تر لەلای نمونەی توێژینەوەكە نیشاندەدات.

وەلام	ژمارە	ڕێژەی سەدی٪
بەڵێ	305	٧٩.٤
نەخێر	79	٢٠.٦
كۆی گشتی	384	١٠٠

لە ئەنجامی خشتەی سەرەوەدا دردەكەویت، زۆرینەی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەكە، هاوڕێی نزكیان لە پێكهاتە ئایینە جیاوازەكانی تر هەیە. لەگەڵ ئەوەشدا بەشێكیان هاوڕێی نزیكیان نیە، ئەمەش بۆ تایبەتمەنی كەسی دەگێڕێتەوە.

بە ئاماانجی زانینی پەیوەندیی نێوان گۆڕاوی پێكهاتەی ئایینی و بونی هاوڕێی نزیك لە پێكهاتە ئایینە جیاوازەكانی تر، دوای جێبەجێكردنی تاقیكردنەوەی (كا^2) بە بەهای (43.067) بە نمرەی ئازادی (7)، دەردەكەویت بە هاى جیاوازی بەڵگەدارە. واتە پەیوەندییەكی بەڵگەداری ئاماری لە نێوان ئەم دو گۆڕاوەدا بونی هەیە. بە مەبەستی دیاریكردنی هێزی ئەو پەیوەندییەش هاوكۆلكەی (*كرامەر*)مان بەكارهێناوە، كە بەهاكەی بریتیی بو لە (0.335). ئەمەش ئاماژەیە بۆ بونی هێزێكی نیمچە مامناوەند لە نێوان گۆڕاوی پێكهاتەی ئایینی و بونی هاوڕێی نزیك لە پێكهاتە ئایینە جیاوازەكانی تر.

هاوكات سروشتی ئەم پرسیارە بە جۆرێك بووە ئەوانەی وەڵامەكەیان (بەڵێ)یە، پرسیارێكی تریان ئاڕاستە كراوە لە ژێر ناونیشانی (هاوڕێی نزیكەكەت سەر بە چ ئاینێكە). دەركەوت، لە (31.4%)ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەكە هاوڕێ نزیكەكەیان (مەسیحە). لە (26.9%) ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەكە هاوڕێ نزیكەكەیان (ئیسلامە). لە (1%) ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەكە هاوڕێ نزیكەكەیان (صابئە). لە (1%) ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەكە هاوڕێ نزیكەكەیان (جولەكەن). لە (1%) ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەكە هاوڕێ نزیكەكەیان (كاكەین). لە (2.3%) ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەكە هاوڕێ نزیكەكەیان (ئێزەدین). لە (0.7%) ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەكە هاوڕێ نزیكەكەیان (زەردەشتییە). لە كۆتاییشدا (34.1%) ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەكە هاوڕێی نزیكیان زیاتر لە ئاینێك هەیە.

ب. لە ڕوی گونجانەوە: لەم ڕووە كۆمەڵێك پرسیارمان ئاڕاستەی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەكە كردووە:

1- هەستی ئەندامانی نمونەی توێژینەوكە، كاتێک لەگەڵ تاكەكانی پێكهاتە ئایینە جیاوازەكانی تر دان:

ئەوەی پەیوەستە بە هەستی ئەندامانی نمونەی توێژینەوكە، كات لەگەڵ تاكەكانی پێكهاتە ئایینە جیاوازەكانی تر دان. خشتەی خوارەوەدا هاتووە، لە (39.6%)ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەكە هەست بە (ئارامی) دەكەن، كاتێك لەگەڵ تاكەكاتی پێكهاتە ئایینە جیاوازەكانی تردان. هەروەها لە (57.3%)ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەكە لایان ئاسییە كاتێك لەگەڵ تاكەكاتی پێكهاتە ئایینە جیاوازەكانی تردان. لەكۆتاییشدا لە (3.1%)ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەكە هەست بە (نائاسودەیی) دەكەن، كاتێك لەگەڵ تاكەكاتی پێكهاتە ئایینە جیاوازەكانی تردان.

خشتەی ژمارە ١٧

هەستی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەكە، كات لەگەڵ تاكەكانی پێكهاتە ئایینە جیاوازەكانی تر دان ڕون دەكاتەوە.

وەلام	ژمارە	ڕێژەی سەدی٪
ئارامی	152	٣٩.٦
ئاسایی	220	٥٧.٣
نائاسودە	12	٣.١
كۆی گشتی	384	١٠٠

لە ئەنجامی خشتەی سەرەوەدا دەردەكەوێت، بەڕێژەی (96.9%) ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەكە لایان ئاسایە و هەست بە ئارامی دەكەن، كاتێك لەگەڵ تاكەكانی پێكهاتە ئایینە جیاوازەكانی تردان. ئەمەش ئەوە ڕوندەكاتەوە كە گونجان و یەكتر قبولكردن لە نێوان تاكەكانی پێكهاتە ئایینە جیاوازەكاندا لە ئاستێكی زۆر باشدایە.

بە ئاماانجی زانینی پەیوەندیی نێوان گۆڕاوی ڕەگەزی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەكە و هەستی ئەندامانی نمونەی توێژینەوكە، كات لەگەڵ تاكەكانی پێكهاتە ئایینە جیاوازەكانی تر، دوای جێبەجێكردنی تاقیكردنەوەی (كا^2) بە بەهای (0.680) بە نمرەی ئازادی (2) دەردەكەوێت بەهای بەڵگەداری نییە. واتە پەیوەندییەكی بەڵگەداری ئاماری لە نێوان ئەم دو گۆڕاوەدا بونی نیە. ئەمەش ئاماژەیە بۆ ئەوەی ئەندامانی نمونەی

Original Article |**DOI:** https://doi.org/10.14500/kujhss.v8n2y2025.pp1-15

توێژینەوەکە لە ڕوی ڕەگەزییەوە، هەمان هەستیان کاتێك لەگەڵ تاکەکانی پێکهاتە ئاینە جیاوازەکانی تر دان.

2- هەستیاری بە تێکەڵبونی کۆمەڵایەتی لەگەڵ پێکهاتە ئاینە جیاوازەکانی تردا:

ئەوەی پەیوەستە بە بونی هەستیاری بە تێکەڵبونی کۆمەڵایەتی لەگەڵ پێکهاتە ئاینە جیاوازەکانی تردا. خشتەی خوارەوەدا هاتووە، لە (18.5%)ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە هەستیاریان بە تێکەڵاوبونی کۆمەڵایەتی لەگەڵ پێکهاتە ئاینە جیاوازەکانی تردا هەیە. هەروەها لە (28.4%)ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە تاڕادەیەك هەستیاریان بە تێکەڵاوبونی کۆمەڵایەتی لەگەڵ پێکهاتە ئاینە جیاوازەکانی تردا هەیە. لەکۆتاییشدا لە (53.1%)ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە هەستیاریان بە تێکەڵاوبونی کۆمەڵایەتی لەگەڵ پێکهاتە ئاینە جیاوازەکانی تردا نییە.

خشتەی ژمارە ١٨

هەستیاری بە تێکەڵبونی کۆمەڵایەتی لەگەڵ پێکهاتە ئاینە جیاوازەکانی تردا ڕون دەکاتەوە

وەڵام	ژمارە	ڕێژەی سەدی٪
بەڵێ	71	١٨.٥
تاڕادەیەك	109	٢٨.٤
نەخێر	204	٥٣.١
کۆی گشتی	384	١٠٠

لە ئەنجامی خشتەی سەرەوەدا دەردەکەوێت. بە ڕێژەی (46.9%) ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە بە تەواوەتی یاخود تاڕادەیەك هەستیاریان بە تێکەڵبونی کۆمەڵایەتی لەگەڵ پێکهاتە ئاینە جیاوازەکانی تر هەیە. بەڵام لە گەڵ ئەوەشدا بە ڕێژەی (53.1%)ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوە هیچ جۆرە هەستیارییەکان بە تێکەڵاوبونی کۆمەڵایەتی لەگەڵ پێکهاتە ئاینە جیاوازەکان نییە.

بە ئامانجی زانینی پەیوەندیی نێوان گۆڕاوی ڕەگەزی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە و هەستیاری بە تێکەڵبونی کۆمەڵایەتی لەگەڵ پێکهاتە ئاینە جیاوازەکانی تردا ، دوای جێبەجێکردنی تاقیکردنەوەی (کا^2) بە بەهای (1.233) بە نمرەی ئازادی (2) دەردەکەوێت بەهای بەڵگەداری نییە. واتە پەیوەندییەکی بەڵگەداری ئاماری لە نێوان ئەم دو گۆڕاوەدا بونی نییە. ئەمەش ئاماژەیە بۆ ئەوەی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە لە ڕوی ڕەگەزییەوە، هەمان ئاڕاستەیان هەیە سەبارەت بە هەستیاریان بە تێکەڵبونی کۆمەڵایەتی لەگەڵ پێکهاتە ئاینە جیاوازەکانی تردا.

هاوکات بە ئامانجی زانینی پەیوەندیی نێوان گۆڕاوی ئاستی خوێندەواری ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە و هەستیاری بە تێکەڵبونی کۆمەڵایەتی لەگەڵ پێکهاتە ئاینە جیاوازەکانی تردا ، دوای جێبەجێکردنی تاقیکردنەوەی (کا^2) بە بەهای (12.213) بە نمرەی ئازادی (12) دەردەکەوێت بەهای بەڵگەداری نییە. واتە پەیوەندییەکی بەڵگەداری ئاماری لە نێوان ئەم دو گۆڕاوەدا بونی نییە. ئەمەش ئاماژەیە بۆ ئەوەی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە هەر ئاستێکی خوێندنیان هەبێت، هەمان ئاڕاستەیان هەیە سەبارەت بە هەستیاریان بە تێکەڵبونی کۆمەڵایەتی لەگەڵ پێکهاتە ئاینە جیاوازەکانی تردا.

٣- بەئاسایی دانانی بونی پەرستگای ئاینی پێکهاتە جیاوازەکانی تر لە هەمان شاردا:

ئەوەی پەیوەستە بە ئاسایی دانانی بونی پەرستگای ئاینی پێکهاتە جیاوازەکانی تر لە هەمان شاردا: خشتەی خوارەوەدا هاتووە، لە (77.3%) ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە لایان ئاساییە پەرستگای ئاینی پێکهاتە جیاوازەکانی تر بونیان لە شارەکەیاندا هەبێت. هەروەها لە(10.9%) ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە تاڕادەیەك لایان ئاساییە پەرستگای ئاینی پێکهاتە جیاوازەکانی تر بونیان لە شارەکەیاندا هەبێت.

لەکۆتاییشدا لە (11.8%) ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە لایان ئاسایی نییە پەرستگای ئاینی پێکهاتە جیاوازەکانی تر بونیان لە شارەکەیاندا هەبێت.

خشتەی ١٩

بەئاسایی دانانی بونی پەرستگای ئاینی پێکهاتە جیاوازەکانی تر لە هەمان شاردا لای نمونەی توێژینەوەکە ڕون دەکاتەوە.

وەڵام	ژمارە	ڕێژەی سەدی٪
بەڵێ	297	٧٧.٣
تاڕادەیەك	42	١٠.٩
نەخێر	45	١١.٨
کۆی گشتی	384	١٠٠

لە خشتەی سەرەوەدا دەردەکەوێت، بە ڕێژەی (89.2%)ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە لایان ئاساییە، یاخود تاڕادەیەك لایان ئاساییە پەرستگای ئاینی پێکهاتە جیاوازەکان لە شارەکەیاندا بونی هەبێت. بۆیە دەتوانین بڵێن لە نێوان پێکهاتە ئاینەکانی لە کوردستان گونجاو یەکتر قبوڵکردن و هاوکاری لە ئاستێکی باشدایە. لەگەڵ ئەوەشدا بەشێکی کەم بونی پەرستگای ئاینی لە شارەکەیاندا ڕەتدەکەنەوە، ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ باوەڕی ئاینەکەیان و کەسایەتیان.

بە ئامانجی زانینی پەیوەندیی نێوان گۆڕاوی شوێنی نیشتەجێبون و بەئاسایی دانانی بونی پەرستگای ئاینی پێکهاتە جیاوازەکانی تر لە هەمان شوێندا، دوای جێبەجێکردنی تاقیکردنەوەی (**کا^2**) بە بەهای (20.828) بە نمرەی ئازادی (9) دەردەکەوێت بەهای بەڵگەدارە. واتە پەیوەندییەکی بەڵگەداری ئاماری لە نێوان ئەم دو گۆڕاوەدا بونی هەیە. بە مەبەستی دیاریکردنی هێزی ئەو پەیوەندیەش هاوکۆلکەی (**کرامەر**)مان بەکارهێناوە، کە بەهاکەی بریتیی بو لە (0.165). ئەمەش ئاماژەیە بۆ هێزێکی لاواز لە نێوان گۆڕاوی شوێنی نیشتەجێبون و بەئاسایی دانانی بونی پەرستگای ئاینی پێکهاتە جیاوازەکانی تر لە هەمان شوێندا. بە زیاتر ورد بونەوە لە داتاکان ڕون دەبێتەوە هەرچەندە ئەندامانی نمونەی توێژینەکە شوێنی نیشتەجێبونیان لە سەنتەری پارێزگا دور کەوێتەوە بونی پەرستگای ئاینە جیاوازەکانی تر ڕەت دەکەنەوە و لایان ئاسایی نییە. بەپێچەوانەشەوە ڕاستە.

ئامانجی چوارەم: زانینی ئاستی هاوکاری کۆمەڵایەتی لە ڕوی ئابورییەوە لای پێکهاتە ئاینییەکانی بەشدارانی نمونەی توێژینەوەکە

لەڕوی ئابورییەوە: لەم ڕووەوە کۆمەڵێك پرسیاری پەیوەست بەهاوکاری لەڕوی ئابورییەوە ئاڕاستەی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە کراوە:

1- مامەڵەی بازرگانی لەگەڵ تاکەکانی پێکهاتە ئاینە جیاوازەکان لەلایەن ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە:

ئەوەی پەیوەستە بە مامەڵەی بازرگانی لەگەڵ تاکەکانی پێکهاتە ئاینە جیاوازەکان لەلایەن ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە: لە خشتەی خوارەوەدا دەرکەوتووە. لە (64.8%)ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە هەمو کاتێك ئامادەن مامەڵەی بازرگانی لەگەڵ ئەو کەسانەدا بکەن، کە پێکهاتەی ئاینیان لەوان جیاوازە. هەروەها لە (33.6%)ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە هەندێك کات ئامادەن مامەڵەی بازرگانی لەگەڵ ئەو کەسانەدا بکەن، کە پێکهاتەی ئاینیان لەوان جیاوازە. لە کۆتاییشدا لە (1.6%)ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە هیچ کاتێك ئامادە نین مامەڵەی بازرگانی لەگەڵ ئەو کەسانەدا بکەن، کە پێکهاتەی ئاینیان لەوان جیاوازە.

خشتەی ٢٠

مامەڵەی بازرگانی لەگەڵ تاکەکانی پێکهاتە ئایینە جیاوازەکان لەلایەن ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە ڕوندەکاتەوە.

وەڵام	ژمارە	ڕێژەی سەدی٪
هەمو کاتێک	249	**٦٤.٨**
هەندێك کات	129	**٣٣.٦**
هیچ کاتێک	6	**١.٦**
کۆی گشتی	384	**١٠٠**

لە ئەنجامی خشـتەی سـەرەوەدا دەردەکەوێت. بە ڕێژەی (98.4%)ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە هەموکاتێك ، یاخود هەندێك کات ئامادەن مامەڵەی بازرگانی لەگەڵ ئەو کەسـانەدا بکەن کە پێکهاتەی ئایینیان لەوان جیاوازە. ئەمەش ئەوە دەردەخات هاوکاری لە ڕوی ئابوریەوە لە نێوان پێکهاتە ئاینە جیاوازەکان لە ئاستێکی زۆر باشدایە.

بە ئـامـانجی زانینی پەیوەنـدیی نێوان گۆڕاوی ئـاسـتی ئـابوری ئەنـدامـانی نمونەی توێژینەوەکە و مامەڵەی بازرگانی لەگەڵ تاکەکانی پێکهاتە ئایینە جیاوازەکانی تر، دوای جێبەجێکردنی تاقیکردنەوەی (**کا²**) بە بەهـای (10.923) بە نمرەی ئـازادی (8) دەردەکەوێت، پەیوەندییەکی بەڵگەداری ئاماری لە نێوان ئەم دو گۆڕاوەدا بونی نیە. واتە ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە هەر ئاسـتێکی ئابوریان هەبێت، هەمان ئاڕاسـتە هەیە سەبارەت بە مامەڵەی بازرگانی لەگەڵ تاکەکانی پێکهاتە ئایینە جیاوازەکانی تر.

هـاوکات بە ئـامـانجی زانینی پەیوەنـدیی نێوان گۆڕاوی پیشـەی ئەنـدامـانی نمونەی توێژینەوەکە و مامەڵەی بازرگانی لەگەڵ تاکەکانی پێکهاتە ئایینە جیاوازەکانی تر، دوای جێبەجێکردنی تاقیکردنەوەی (**کا²**) بە بەهـای (29.136) بە نمرەی ئـازادی (12) دەردەکەوێت بەهای بەڵگەدارە. واتە پەیوەندییەکی بەڵگەداری ئاماری لە نێوان ئەم دو گۆڕاوەدا بونی هەیە. بە مەبەسـتی دیاریکردنی هێزی ئەو پەیوەندیەش هاوکۆلکەی (**کرامەر**)مان بەکارهێناوە، کە بەهاکەی بریتیی بو لە (0.195). ئەمەش ئاماژەیە بۆ هێزێکی لاواز لە نێوان گۆڕاوی گۆڕاوی پیشـەی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە و مامەڵەی بازرگانی لەگەڵ تاکەکانی پێکهاتە ئایینە جیاوازەکانی تر.

2- هـاوبەشـیکردنی بازرگانی لەگەڵ تاکەکانی پێکهـاتە ئـایینە جیـاوازەکان لەلایەن ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە:

ئەوەی پەیوەستە بە هاوبەشیکردنی بازرگانی لەگەڵ تاکەکانی پێکهاتە ئاینە جیاوازەکان لەلایەن ئەنـدامـانی نمونەی توێژینەوەکە: لە خشـتەی خوارەوەدا دەرکەوتووە. لە (56%)ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە هەمو کاتێك ئامادەن هـاوبەشی بازرگانی لەگەڵ ئەو کەسـانەدا بکەن، کە پێکهاتەی ئاینیـان لەوان جیاوازە. هەروەها لە (41.4%)ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە هەندێك کات ئامادەن هاوبەشی بازرگانی لەگەڵ ئەو کەسـانەدا بکەن، کە پێکهاتەی ئاینیان لەوان جیاوازە. لە کۆتاییشـدا لە (2.6%)ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە هیچ کاتێك ئامادە نین هاوبەشی بازرگانی لەگەڵ ئەو کەسانەدا بکەن، کە پێکهاتەی ئاینیان لەوان جیاوازە.

خشتەی ٢١

هاوبەشیکردنی بازرگانی لەگەڵ تاکەکانی پێکهاتە ئایینە جیاوازەکان لەلایەن ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە ڕوندەکاتەوە

وەڵام	ژمارە	ڕێژەی سەدی٪
هەمو کاتێك	215	**٥٦**
هەندێك کات	159	**٤١.٤**
هیچ کاتێك	10	**٢.٦**
کۆی گشتی	384	**١٠٠**

لە ئەنجامی خشـتەی سـەرەوەدا دەردەکەوێت. بە ڕێژەی (97.4%)ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە هەموکاتێك ، یاخود هەندێك کات ئامادەن هاوبەشی بازرگانی لەگەڵ ئەو کەسـانەدا بکەن، کە پێکهاتەی ئایینیان لەوان جیاوازە. ئەمەش ئەوە دەردەخات هاوکاری لە ڕوی ئابوریەوە لە نێوان پێکهاتە ئاینە جیاوازەکان لە ئاستێکی زۆر باشدایە.

بە ئـامـانجی زانینی پەیوەنـدیی نێوان گۆڕاوی ئـاسـتی ئـابوری ئەنـدامـانی نمونەی توێژینەوەکە و هاوبەشـیکردنی بازرگانی لەگەڵ تاکەکانی پێکهاتە ئایینە جیاوازەکانی تر، دوای جێبەجێکردنی تاقیکردنەوەی (**کا²**) بە بەهای (5.345) بە نمرەی ئازادی (8) دەردەکەوێت، پەیوەندییەکی بەڵگەداری ئاماری لە نێوان ئەم دو گۆڕاوەدا بونی نیە. واتە ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە هەر ئاسـتێکی ئابوریان هەبێت، هەمان ئاڕاسـتە هەیە سەبارەت بە هاوبەشـیکردنی بازرگانی لەگەڵ تاکەکانی پێکهاتە ئاینە جیاوازەکانی تر.

هـاوکات بە ئـامـانجی زانینی پەیوەنـدیی نێوان گۆڕاوی پیشـەی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە و هاوبەشـیکردنی بازرگانی لەگەڵ تاکەکانی پێکهاتە ئایینە جیاوازەکانی تر، دوای جێبەجێکردنی تاقیکردنەوەی (**کا²**) بە بەهای (27.771) بە نمرەی ئازادی (12) دەردەکەوێت بەهای بەڵگەدارە. واتە پەیوەندییەکی بەڵگەداری ئاماری لە نێوان ئەم دو گۆڕاوەدا بونی هەیە. بە مەبەسـتی دیاریکردنی هێزی ئەو پەیوەندیەش هاوکۆلکەی (**کرامەر**) بەکارهێنـاوە، کە بەهـاکەی بریتیی بو لە (0.183). ئەمەش ئـامـاژەیە بۆ هێزێکی لاواز لە نێوان گۆڕاوی پیشـەی ئەنـدامـانی نمونەی توێژینەوەکە و هاوبەشیکردنی بازرگانی لەگەڵ تاکەکانی پێکهاتە ئاینە جیاوازەکانی تر.

3- قەرز پێدان و وەرگرتن لە تاکەکانی پێکهاتە ئاینە جیاوازەکانی تر :

ئەوەی پەیوەسـتە بە قەرز پێدان و وەرگرتن لە تاکەکانی پێکهاتە ئاینە جیاوازەکانی تر، لەلاین ئەندامانی نمونەی توێژینەوە: لە خشتەی خوارەوەدا دەرکەوتووە، لە (7.6%)ی ئەندامانی نموی توێژینەوەکە ئامادەن قەرز لە تاکەکانی پێکهاتە ئاییینە جیاوازەکانی تر وەرگرن. هەروەهـا لە (4.7%) ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە ئـامادەن قەرز بە تاکەکانی پێکهـاتە ئـایینە جیـاوازکانی تر بـدەن. لە (60.1%) ی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە ئامادەن قەرز لە تاکەکانی پێکهاتە ئاینە جیاوازەکانی تر وەرگن و پێشـیان بدەن. لە کۆتاییشـدا لە (27.6%) ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە ئامادە نین قەرز لە تاکەکەکانی پێکهاتە ئایینە جیاوازەکانی تر وەریگرن و پێشیان بدەن.

Original Article |**DOI:** https://doi.org/10.14500/kujhss.v8n2y2025.pp1-15

خشتەی ٢٢

قەرز پێدان و وەرگرتن لە تاکەکانی پێکهاتە ئاینیە جیاوازەکانی تر ڕوندەکاتەوە.

وەڵام	ژمارە	ڕێژەی سەدی٪
ئامادەم قەرزیان لێ وەرگرم	29	**٧.٦**
ئامادەم قەرزیان پێ بدەم	18	**٤.٧**
ئامادەم قەرزیان لێ وەرگرم و پێشیان بدەم	234	**٦٠.١**
ئامادە نیم نە قەرزیان پێ بدەم نە لێشیان وەرگرم	106	**٢٧.٦**
کۆی گشتی	384	**١٠٠**

لە خشتەی سەرەوەدا دەردەکەوێت، زۆرینەی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە ئامادەن قەرز لە تاکەکانی پێکهاتە ئاینیە جیاوازەکان وەرگرن و پێشـــیان بدەن. هەروەها بە ڕێژەی جیاواز ئامادەن قەرزیان پێی بدەن، یاخود قەرزیان لێ وەرگرن. ئەمەش ئەوە دەردەخات کە متمانەیەکی زۆر و هاوکاری لە ڕوی ئابوریەوە لە نێوان پێکهاتە ئاینیە جیاوازەکان هەیە. بەڵام لەگەڵ ئەوەشـــدا بەشـــێك ئامادەنین ئەوکارە بکەن،نە قەرز وەردەگرن نە قەرزیش دەدەن.

بە ئـامـانجی زانینی پەیوەنـدیی نێوان گۆڕاوی ئـاســـتی ئـابوری ئەنـدامـانی نمونەی توێژینەوەکە و قەرز پێدان و وەرگرتن لە تاکەکانی پێکهاتە ئاینیە جیاوازەکانی تر، دوای جێبەجێکردنی تاقیکردنەوەی (**کا**^{2}) بە بەهـای (13.858) بە نمرەی ئـازادی (12) دەردەکەوێت، پەیوەندییەکی بەڵگەداری ئاماری لە نێوان ئەم دو گۆڕاوەدا بونی نیە. واتە ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە هەر ئاســتێکی ئابوریان هەبێت، هەمان ئاڕاســتە هەیە سەبارەت بە قەرز پێدان و وەرگرتن لە تاکەکانی پێکهاتە ئاینیە جیاوازەکانی تر.

٤- ڕەچاوکردنی لایەنی ئاینی فرۆشـیار لەکاتی کڕینی پێداویسـتییەکانی ماڵەوە لەلایەن ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە.

ئەوەی پەیوەستە بە ڕەچاوکردنی لایەنی ئاینی فرۆشیار لەکاتی کڕینی پێداویستییەکانی ماڵەوە لەلایەن ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە: لە خشـــتەی خوارەوەدا دەرکەتووە، لە (41.9%) ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە هەموکاتێك ڕەچاوی لایەنی ئاینی فرۆشیار دەکەن، لە کاتی کڕینی پێداویســـتییەکانی ماڵەوە. هەروەها لە (13.5%) ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە هەندێك کات ڕەچاوی لایەنی ئاینی فرۆشـــیار دەکەن، لە کاتی کڕینی پێداویســـتییەکانی ماڵەوە. لە کۆتایشـــدا لە (44.5%) ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە هیچ کاتێك ڕەچاوی لایەنی ئـاینی فرۆشـــیار ناکەن، لە کاتی کڕینی پێداویستییەکانی ماڵەوە.

خشتەی ٢٣

ڕەچاوکردنی لایەنی ئاینی فرۆشیار لەکاتی کڕینی پێداویستییەکانی ماڵەوە لەلایەن ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە ڕوندەکاتەوە.

وەڵام	ژمارە	ڕێژەی سەدی٪
هەموکاتێك	161	**٤١.٩**
هەندێك کات	52	**١٣.٥**
هیچ کاتێك	171	**٤٤.٥**
کۆی گشتی	384	**١٠٠**

لە ئەنجامی خشـتەی سـەرەوەدا دەردەکەوێت. ڕەچاوکردنی لایەنی ئاینی فرۆشـیار لەکاتی کڕینی پێداویســـتییەکانی ماڵەوە لە لایەن ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە لە نێوان (ڕەچاوکردن و ڕەچاونەکردن) ڕێژەکە یەکسان و نزیك لەیەکە . بۆیە دەتوانین بڵێین ئەم یەکسانیە دەگەڕێتەوە بۆ تایبەتمەندی تاکەکسی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە.

بە ئـامـانجی زانینی پەیوەنـدیی نێوان گۆڕاوی ئـاســـتی ئـابوری ئەنـدامـانی نمونەی توێژینەوەکە و ڕەچاوکردنی لایەنی ئاینی فرۆشـــیار لەکاتی کڕینی پێداویســـتییەکانی ماڵەوە، دوای جێبەجێکردنی تاقیکردنەوەی (**کا**^{2}) بە بەهـای (11.198) بە نمرەی ئازادی (8) دەردەکەوێت بەهای بەڵگەدار نیە. واتە پەیوەندییەکی بەڵگەداری ئاماری لە نێوان ئەم دو گۆڕاوەدا بونی نیە. ئەمەش ئاماژەیە بۆ ئەوەی ئەندامانی نمونەی توێژینەوەکە هەر ئاســتێکی ئابوریان هەبێت، هەمان ئاڕاســتە هەیە، سـەبارەت بە ڕەچاوکردنی لایەنی ئاینی فرۆشیار لەکاتی کڕینی پێداویستییەکانی ماڵەوە.

٧. ئەنجام

بە ســـەرنجدان لەو ئەنجامانەی، کە لە میانی تاقیکردنەوەی ئامانجی توێژینەوەکە، دەستمان کەوتون، ئەنجامەکانی توێژینەوەکە لەم چەند خاڵانەی خوارەوەدا دەخەینەڕو:

1- متمانەیەکی باش لە نێوان پێکهاتە ئاینیە جیاوازەکان لە پارێزگای هەولێر بونی هەیە. بەجۆرێك سـەرجەم پێکهاتە ئاینەکانی وەك (ئیسـلام، جولەکە، مسـیحی، ئێزەدی، بەهائی، صابئە، زەردەشـتی). لە پرۆسـەی فێرکردن و باسکردنی کێشە و نهێنیەکانی ژیان و بەسـتنی پەیوەندی کۆمەڵایەتی، تەنانەت دەنگدانیشـدا، بە کەمترین شـێوە ڕەچاوی جیاوازی پێکهاتەی ئاینی دەکەن.

2- لە ڕوی کۆمەڵایەتییەوە تاکەکانی سـەرجەم پێکهاتە ئاینیە جیاوازەکان پەیوەنییەکی باش لە نێوانیاندا بونی هەیە. ئەم پەیوەندییە کۆمەڵایەتییە بەهێزەی نێوانیان هۆکارە بۆ ئەوەی ئاڕاســـتەیان بەرامبەر یەکتری دروســـت بێت و ئامادە بن بەرگری لەیەکتر بکەن، و هەمو دەســتدرێژیەك بۆســەر هەر پێکهاتەیەکی ئاینی ڕەتبکەنەوە. بەڵام لەگەڵ ئەوەشـــدا بەشـــێکی زۆر کەم لەهەندێك لە پێکهاتەکان ئەم پەیوەندی و ئاڕاســتەیان نیە. ئەمەش پەیوەندی بە ئاڕاســتە و خودی تاکە کەسـیەوە هەیە نەك کۆی پێکهاتە ئاینەکە.

3- گیانی یەکتر قبوڵکردن لە نێوان پێکهاتە ئاینەکاندا لە ئاستێکی باشدایە . بەجۆرێك ڕێز لە نەریت و بنەما و ڕێوەڕەسم و پیرۆزیەکانی یەکتری دەگرن. ئەمەش ئاماژەیە بۆ بونی کەلتورێکی جوان و پەســەند، کە لە نێوان پێکهاتە ئاینەکانی وەك (ئیســلام، ئێزەدی، مەسیحی، بەهائی، صابئە، جولەکە، زەردەشتی، کاکەیی) هەیە.

4- گونجانێکی کۆمەڵایەتی باش لە نێوان پێکهاتە ئاینە جیاوازەکان بونی هەیە. بێگومان ئەم گونجـانە کۆمەڵایەتییە مێژویەکی لە مێژینەی لە نێوان پێکهـاتە ئـاینەکـانـدا بونی هەبووە، ئەمەش هۆکار بووە بۆ ئەوەی کەمترین گرفت و ناکۆکی لە نێوانیاندا دروست بێت.

5- لە ڕوی ئابوریەوە هاوکاریەکی باش لە نێوان ســـەرجەم پێکهاتە ئاینە جیاوازەکان بونی هەیە. بەجۆرێك مامەڵەی بازرگانی و هاوبەشـــیکردن لە پرۆژە و بارزگانیدا بە کەمترین شـــێوە تاکەکانی پێکهاتە ئاینە جیاوازەکان ڕەچاوی لایەنی ئاینی کردووە. تەنانەت لە پێشـکەشـکردنی خزمەتگوزاری و پێدانی دەرفەتی یەکسـانی بازرگانی و پرۆژە ئابوریەکاندا تاکەکانی پێکهاتە ئاینە جیاوازەکان ئاڕاســـتەیەکی ئەرێنیان هەیە. ئەمەش ئـاماژەیە بۆ پێکەوە گونجـانی کۆمەڵایەتی و ئـابوری و بونی پەیوەنـدیەکی کۆمەڵایەتی و ئابوری لە نێوان پێکهاتە ئاینە جیاوازەکاندا. بەڵام لەگەڵ ئەوەشـــدا بەشـێکی زۆر کەم لە هەندێك پێکهاتەی ئاینی ئاڕاستەیەکی نەرێنیان هەیە، ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ ئاڕاستەی کەسایەتی نەك ئاڕاستەی پێکهاتە ئایینەکانیان.

٨. سەرچاوەکان

شواني، محمد (٢٠١٥)،، سەرەتایەک بۆ نوسینی توێژینەوە لە کۆمەڵناسیدا، چاپی یەکەم، هەولێر: چاپخانەی هێڤی.

میران، رەشاد (٢٠٠٠) رەوشی ئایینی و نەتەوەیی لەکوردستان، چ2، کوردستان – سەنتەری برایەتی.

یاسای ژمارە ٥ ی ساڵی ٢٠١٥.

اسلامی، سید حسن (2000)، نگرش جامعەشناسی به دین با تأکید بر نظریه دورکهایم، پژوهش و حوزه، سال هفتم، شماره بیست و ششم.

پور احمدی، حسین و کریمی الوار، کیوان (2006)، بررسی تطبیقی جامعەشناسی دین کارل مارکس و ماکس وبر با تاکید بر جنبش بابك خرمدین، مطالعات تاریخ فرهنگی؛ پژوهشنامەی انجمن ایرانی تاریخ، سال هفتم، شماره بیست وهشتم.

عبدالرضا، علیزاده و دیگران(٢٠١١)، جامعهشناسي معرفت، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

گیدنز، آنتونی (2007)، جامعەشناسی، ترجمه حسین چاوشیان، تهران، نشر نی.

شهیب، عادل، ٢٠٢٣، التضامن الاجتماعي: مقاربة مفاهيمية، مجله انثروبولوجيا، مجلد ٩، عدد ٠١.

Ahmad, A. S. . and Aaeed Barzinchi, A. A. (2024) “The Relationship (between) of Education to (and) Coexistence: The Mediating Role of live Style ”, KOYA UNIVERSITY JOURNAL OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES, 7(1), pp. 172–185. doi: https://doi.org/10.14500/kujhss.v7n1y2024.pp172-185

Ahmed , A. S. . and Barzinchi , A. A. S. . (2024) “The Relationship of Education to Coexistence”, Zanco Journal of Human Sciences, 28(SpB), pp. 302–319. doi: 10.21271/zjhs.28.SpB.15.

cournil N, (2001) (Les Solidarites dumagius: Approcv anthropologique des forms d,entraide, In: GUILLAUME p. (sous la direction), Les Solidarites: Le lien dans tous sese tats, Maison des Sciences de I homme d,entraide, France.

Durkheim, E., 2023. The division of labour in society. In Social Theory Re-Wired (pp. 15-34). Routledge.

Giddens, Anthony and Duneier, Mithchell and Appelbaum, Richard (2005), Introduction to Sociology, Fifth Edition, New York, Norton. ISBN: 0-393-92553-6.

Himonga, C., Taylor, M. and Pope, A., 2013. Reflections on judicial views of ubuntu. *Potchefstroom Electronic Law Journal*, *16*(5), pp.369-427.

James, William, 1902, The varieties of Religious Experience, New York, London, Green.

Mahmood, D. O. . and Anwar, B. H. . (2024) “The Relationship Between Frustration and Forms of Violence Among Young People: From the Perspective Frustration Theories "Albert Cohen" And ‘John Dollard’”, *KOYA UNIVERSITY JOURNAL OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES*, 7(2), pp. 58–72. doi: https://doi.org/10.14500/kujhss.v7n2y2024.pp58-72

Moxley, R.L., 1973. Social solidarity, ethnic rigidity, and differentiation in Latin American communities. Rural Sociology, 38(4), p.439.

Scott, M. Barbara and Schwartz, A. Mary (2000), Sociology, London, Allyn and Bacon.

Young, F., Spencer, B. and Flora, J., 1968. Differentiation and solidarity in agricultural communities. Human Organization, 27(4), pp.344-351.